

Rozčilování nepomáhalo a nepomůže

(Na okraj Hlinkových hovorů v „Přítomnosti“)

Pokusili jsme se již zde v několika člancích a pojednáních vylíčit nezaujatě příčiny vzniku a vzestupu slovenského autonomistického hnutí. A to, co Hlinka vložil do péra dra Fr. Kocourka, přímo potvrzuje, co jsme zde o něm a autonomistické opozici psali. Ale je záhodno, abychom si o tom šířeji pohovořili. Je vůbec třeba, abychom teď víc než kdykoli před tím, my, mladí Slováci a Češi, věcně a s láskou k věci diskutovali o slovenské otázce, neboť u starší a vedoucí generace, jak na straně autonomistů, tak i na straně Čechoslováků, nemožno pozorovat v dosavadním nepřátelském postoji žádnou změnu. My musíme za každou cenu zachovat rozvahu a půsbit k tomu, aby se československý poměr zlepšil v zájmu našeho státu.

Podle našeho názoru, jak jsme to zde důkladně i historicky odůvodnili, je slovenský autonomismus především rozčilování. Proto také autonomismus podporává program, který by bylo možno v plné míře uznat po rozumovém uvážení. Sami autonomisté, začnete-li s nimi o autonomii diskutovat, nemohou si nepřiznat, že jsou ve veliké nevýhodě, když mají věcně odůvodňovat svůj postoj k otázce československé. Toto jste mohli pozorovat i z rozhovoru Hlinky s drem Kocourkem. Vemte si to, co odpověděl na otázku, jak by se Češi mohli podle jeho mínění přiblížit k Slovákům.

Češi se mají učit slovensky.

Jakési desatero výčitek a rad zároveň podal Hlinka ve své odpovědi. Za nejdůležitější Hlinka pokládá, aby se Češi na Slovensku učili slovensky a aby si slovenštinu vážili a ctili. To od samého převratu Češi dělají a není jim co v tomto směru vytýkat ani radit. Výjimku činí snad jen universitní profesori v Bratislavě, ale ani zde nemožno mluvit o neúctě k slovenštině. Prostě na půdě university vůbec není třeba, aby si přednášející slovenštinu osvojoval. Posluchačům malý rozdíl mezi češtinou a slovenštinou nevadí. A konečně slovenští profesori na technice v Brně (Ursiny a Hudec) přednášejí zase jen slovensky. Zde si na to čeští studenti vůbec nestěžují, alespoň nám to není známo. Někde čeští zřizenci, četníci a strážníci se dosud slovensky nenaučili. Ale dáváme otázku, zda tentýž zjev nenalézáme i na straně Slováků a to i vyšších úředníků, kteří v Čechách působí? My, Slováci, máme v pohotovosti na to argumentaci, že však ten Čech i tak rozumí, anebo má rozumět slovenštině, jako i češtině. Ale nejsme ochotni připustiti tuto obhajobu Čechům. Tato dvojloketná morálka je příznakem autonomistů vůbec. Hledají u Čecha, který si náhodou slovenštinu pořádně neosvojil, hned zarputilost a předpojatost proti slo-

venštině, zatím je příčinou toho nedostatek jazykové ohebnosti anebo nedostatek času a píce, aby si uvědomil nepatrné odchylky. Rozhodně, tyto případy nás, Slováci, neopravňovaly a neopravňují k tomu, abychom se češtině revanžovali hlinkovskou zarputilostí. A tu dokazuje fakt, že dnes už pomalu není Slovák, který i česky píše, kdežto Češi nejsou výjimkou ani v slovenské žurnalistice, ani v literární tvorbě. Píše slovensky dokonce i v pražských časopisech. Pokud existovala slovenská příloha „Nár. osvobození“, Jer. Holeček ji často vyplňoval sám různými zprávami a referáty a ve „Venkově“ už delší dobu se objevují slovenské články od Čechů. Je třeba ještě většího důkazu, že Češi daleko víc si ve skutečnosti slovenštinu osvojují a jí si váží než Slováci češtinu? Je možné, aby v „Slováku“ uveřejňoval Čech české články? Naproti tomu v českých časopisech Slováci, pokud vůbec sem píšou, uveřejňují své věci jen slovensky. Výjimečně česky.

Ale co na to povídají naši Obrslováci, separatisti? Není třeba to opakovat. Češi však to vůbec nevytýkají, jestliže Čech píše i slovensky anebo jen slovensky, nebo jestliže se už dokonce i za Slováků přiznává, poněvadž se už na Slovensku docela aklimatisoval. Není vůbec pomýšlení, aby v některém slovenském časopisu Slovák psal i česky. Toho by snad hned lynchovali; a to i ti, co se uznávají za Čechoslováky. Tedy ne Čechům, nýbrž nám, Slovákům, je vytýkat, že se nechováme k češtině s patřičnou vzájemnou úctou a příchýlností. A Hlinka je vůdcem protičeského antagonismu, sám by si měl tedy především co vytýkat a radit. Co mu v tom brání a ostatním Slovákům? To, že my vůbec rádi vidíme třísku v oku druhého, ale nevidíme břevno ve svých očích. Tato vlastnost se nám stala druhou přirozeností právě v tom opozičním hlinkovském rozčilování. A jí jest naplněn celý ten náš slovenský nacionalismus.

Jak může Hlinka, položí-li si ruku na srdce, říci, že my Slováci rádi přebíráme zvláštní české výrazy? Je sice pravda, že se tomuto ani sám Hlinka neubrání a snad, když má dobrou vůli a náladu, to činí i při plném vědomí a opravdu rád. Ale czambelovské očišťovací snahy do Matice uvedl právě on svým politickým záhalem. A Hlinka dobře ví, jak daleko zacházejí tyto snahy v poslední době. Vyhazuje se ze slovenštiny každé slovo, které zavání jako čechismus. Ovšem, šlo-li by se v tom do důsledků, slovenština by vůbec musela zmizet, poněvadž není nic jiného než jiná fáze češtiny. To není třeba dnes už vědecky dokazovat. Mínil-li Hlinka svá slova o příchýlnosti k zvláštnostem českým opravdu upřímně, pak by měl zarazit další vývoj czambelovštiny v Matici a přičiniti se o to, aby se zde pokračovalo v snahách o sbližování slovenštiny s češtinou, které právě on zde likvidoval spolu s Rázusem.

O české kultúre.

V ďalšom doporučuje Hlinka Čechům, a by Slovákům nenesili kulturu, neboť, co prý z kultury, nemáme-li ani ten suchý chléb. S tímto heslem prochodil Hlinka celé Slovensko a poškodil je víc, než si to dovede představit. Mohli bychom mu odpovédět slovy Písma: Nejenom chlebem živ jest člověk, nýbrž... Leč my máme hned v další Hlinkově výtce příklad, že bez kulturního povznesení Slovenska nemůžeme my Slováci se dostat ani k tomu chlebu, který chce pro nás získat Andrej Hlinka. Hlinka totiž žádá, abychom my, Slováci, byli bráni aspoň k takovým státním službám, jako je četnictvo, policie, finanční a pohraniční stráž, školníci a pod. K tomu však je také potřebna nějaká kvalifikace. Není možno do takových služeb přijmouti toho, kdo si sotva své jméno dovede podepsat, kdo nemá ani ponětí o pravopise. Četník a strážník, kterých si Hlinka nejvíce povšiml, musí studovat trestní zákoník, policejní předpisy a jiné disciplíny. Neměl by si Hlinka představovat, že četníkem může být každý hlupák! Vypočítává, že je na Slovensku dvanáct tisíc šest set četníků a z nich jen dvě stě padesát Slováků. A táže se, zda je to spravedlnost. Neuvědomuje si, že příčinou toho je především nedostatek patričního vzdělání slovenských mladých lidí, na němž má vinu ještě maďarská škola, neboť až do nedávna přicházely v úvahu jen ty ročníky, které vyšly z maďarské školy. Tito lidé si do života ze školy ničeho nepřinesli a chtějí-li se ucházet o přijetí k četnictvu a k ostatním podobným službám, museli se vzdělat dobrovolně, sloužily jim k tomu kursy na obecných školách a různé kulturní podniky, tedy kultura. Proti této kultúře se Hlinka ohrazoval a ohrazuje pořád. Má potom právo se ptát, zda je to spravedlnost, jestliže je jen tak málo slovenských četníků? Nikoli: On je sám nepřímou vinen, že je tomu tak. Na tomto je vidět, jak kultura a chléb úzce spolu souvisí. Budu mluvit i konkrétně.

Mám totiž v tomto směru některé zkušenosti. Když jsem byl politickým tajemníkem ministra vnitra dra Slávika, snažil jsem se doporučit panu ministrowi více mladých lidí ze svého rodiska, k četnictvu a k policii. Některé jsem sám poznal jako způsobilé, kteří si svou vlastní příčinností a pílí získali aspoň základní vzdělání. Podařilo se mi je k službě dostat velmi snadno. S dobrým svědomím jsem však mohl doporučiti jen nepatrný počet těch, které jsem sám znal. Vyzval jsem proto tajemníka agrární strany, kterého jsem znal jako člověka, který by mohl učinit výběr z lidí z celého svého působení, aby mně poslal seznam těch, kteří si na jeho výzvu podají žádosti o přijetí k četnictvu. A jaký byl výsledek? Z celé řady uchazečů nemohl být ani jeden přijat, ani jeden! Proč? Tajemník je znal přece jen nedostatečně a povrchně. Scházely jim především předpoklady minimálního potřebného vzdělání, jiní zase nebyli zcela bezúhonní anebo se aspoň v presenční službě dost neosvědčili. Byli i takoví, kteří nebyli tělesně způsobilí. Agrární straně tento pokus jen škodil, a po druhé jsem se něčeho takového vystříhal.

A co se týče však vyšších oborů státní služby, snad si už dnes i Hlinka uvědomuje, že není co Čechům vytýkat. Není mu neznámo, že dnes není jediného slovenského profesora, který by byl nezaměstnaný, zatím co je na

sta Čechů bez zaměstnání. A tak je to i s učiteli. Právnický český dorost na Slovensku vůbec už od několika let není přijímán, na druhé straně, pokud se Slováci právníci hlásí k státní službě v Čechách, nebyli zamítnuti, neznám aspoň takových případů a sleduji tyto věci dost bedlivě. Ale uvědomuje si asi Hlinka, že nelze nic vytýkati státní správě ani pokud jde o některé nižší služby? Dejme tomu železniční správu. Proto se toho ve svém rozhovoru ani nedotkl. Z 23.200 definitivních a pomocných zaměstnanců u železniční správy na Slovensku je jen 5000 Čechů. Od r. 1924 přišlo z Čech 314 železničářů, ale ze Slovenska se vrátilo až 860. Z přebytečného personálu z Čech nepřišel na Slovensko ani jeden. To stojí za zaznamenání.

Náboženství.

A co Hlinka Čechům ještě vytýká? Že si nectí náboženského přesvědčení Slováků. V tomto ohledu si dnes již sami Češi přiznávají, že opravdu chybili. Ale zase tak ctít náboženské přesvědčení, k němuž se sám nepřiznávám, jak si to Hlinka asi přeje, opravdovému charakteru není možno. On by asi žádal, aby i člověk jiného vyznání, anebo bez vyznání chodil do jeho kostela, modlil se s ním a nedělal a svátek obětoval jen kostelu a modlitbám. Ba, chtěl by, aby se dal katolickému faráři i vyzpovídat. Vysvítá to aspoň z toho, když se vysmívá, jak hanebně prý vypadá takový pohřeb člověka bez vyznání. Mělo-li by se zde mluvit o neuctě k náboženskému přesvědčení, pak by si tuto výtku za službu val především Hlinka a jeho lidé. On jiného než svého náboženského přesvědčení nesnáší a vyslovuje často až hrubou neuctu, ba přímo uráží i dnešní své politické spojence, slovenské evangelíky. A sám by si měl tedy vyzpytovat své svědomí, chce-li něco jiným vytýkat.

Málo pravdy má Hlinka i v tom, když říká, že

Češi štvou Slováky proti Slovákům.

Přiznáváme, že se Češi dopustili veliké chyby, když na Slovensko hned po převratě rozšířili své politické strany. Tomu se bránili i někteří Čechoslováci. Ale tento vývoj věci umožnili a urychlili právě hlinkovci tím, že se sami hned ustavili v stranu, ačkoli ostatní usilovali o zachování slovenského klubu. Ale zde nešlo a dosud nejde o nějaké štvání Čechů Slováků proti Slovákům. Dobře na to odpověděl Hlinkovi „Národ“. Je jisté, že Hlinka myslel tu hlavně na lidovce. A „Národ“ o tom píše: „Lidový pražský tisk nehájí ani dra Mičuru, ani min. Šrámka, nýbrž obhajuje separatistické názory útočnicka na tyto vůdce své strany, Hlinku. Kdo jim to jen nařídil? Také jsme zvědaví.“

Čemu mají Češi Slováky učit?

Češi mají na radu Hlinky učiti nás Slováky obchodu, kupectví a průmyslu. Ale jak to mají, proboha, dělat, jestliže „sa mají pratať zo Slovenska“, jak to Hlinka pořád prohlašuje. Co je to za důslednost? Na jedné straně Čechy vyhání, na druhé zase je žádá, aby nás přiučovali. Je potěšitelné, že se Hlinka aspoň v praxi řídí podle své zásady. Čechy totiž i sám zaměstnává ve svých podnicích jako živnostníky. Ale Češi nás tomu všemu, co Hlinka od nich žádá, také učí a není jim co vytýkat tedy ani v tomto směru. Pokud to nedělají v žádoucí

míre, je to jenom proto, že Hlinka vyvolal a pořád vyvoláva na Slovensku protičeskou animositu. Neláká dnes už nikoho na Slovensku se usadiť a zde konat tu práci, o níž i Hlinka stojí. Musili by být Češi opravdoví andělé, aby na to nereagovali také nějakou animositou. U inteligence se ještě neprojevuje a doufejme, že se ani projevovat nebude. Ale jednoduchý český lid na Hlinkovo štvání odpovídá už velmi nevrle; počítují to na své kůži Slováci dělníci, řemeslníci a služební dívky, které krize ve stále zvýšeném počtu žene do Čech. Český lid vytýká svým slovenským konkurentům: Co zde chcete? Nás ze Slovenska vyháňáte, nás tam nenávidíte, a vysenám sem tlačíte! Hlinkovo štvání tedy pospolitému slovenskému lidu neposloužilo! Co nevidět, tento lid, zde v Čechách, bude muset v tomto směru proti Hlinkovi protestovat.

Kdo na koho doplácí.

Neoprávněna je i výtká, že se vlády nestarají dost o cesty, regulace, meliorace, ovocnářství atd. Není totiž oprávněna v tom smyslu, jako by se v Čechách o tyto věci víc dbalo, na ně víc vynakládalo, a jako by tedy Slovensko na Čechy doplácelo. Zde chceme uvést velmi významnou část z pátečního prohlášení předsedy vlády ve sněmovně:

„U správních a výkonných úřadů, působících v jednotlivých zemích za rok 1919—32, předepsána na výdajích skutečná platba u těchto úřadů na státních příjmech, vyúčtováno 99.316.652.776 Kč. Z těchto předepsaných výdajů připadá na Slovensko 15.647.581.084 Kč, na ostatní země 46.145.459.020 Kč. Z vyúčtovaných příjmových plateb připadá na Slovensko 14.015.392.549 Kč, na ostatní země 85.301.260.227 Kč. Z těchto dat vyplývá že z příjmů na Slovensku zaplacených nejen nebylo nic použito na krytí výdajů společných, nýbrž že příjmy tyto nestačily ani k hrazení výdajů na Slovensku spotřebovaných.“

Z toho je vidět, že by autonomie pro Slovensko znamenala po stránce hospodářské jenom škodu, ne-li úplnou katastrofu, jak se o tom vyjádřil nedávno v Klubu „Prítomnosti“ i nejlepší hospodářský znalec Slovenska, doc. dr. Karvaš. A musíme zde znovu zdůraznit, že nestačí jen starost vlády o hospodářské potřeby Slovenska. Pokud bychom naší hospodářské politice měli co vytýkat, je to malá péče o hospodářské přeorientování Slovenska, jak toho vyžadují přirozené podmínky a hospodářská struktura celého státu. Ale v tomto směru vláda nic nezmůže za stávajícího hospodářského řádu, jestliže národ při tom spolu nepracuje, jestliže se nedá převychovat. Uvedeme nový příklad ze života. Vláda uvádí teď do života Družstvo zemědělských obilních veřejných skladišť. Toto družstvo si opatřilo skladiště na uskladnění 3000 vagonů obilí.

„Urobilo všetko — píše jistý slovenský rolník do „Slov. deníku“ — čo bolo v jeho silách, aby mohlo na pšenicu, rolníctvom v týchto skladištiach uloženú, poskytnúť lacný úver na púhych 4½%, a to u nás na Slovensku, kde sa platí ešte dnes v obchodných bankách po takzvanej úprave úrokomeru 9½% až 10%. Čakalo sa, že tieto skladišťa budú za 14 dní plné, ale sú prázdne. Obilie leží doma, alebo u rolníkov, alebo sa nesriadene ponúka na trhoch a tak napriek všetkým týmto vládnym opatreniam zostáva obchod pánom situácie“. A ptá se dotýčený rolník: „Kto má pomôcť, keď si nechceme pomôcť sami? Kto nám má veriť, keď si neveríme sami v sebe? Neveríme našim vlastným inštitúciám, ktoré majú slúžiť nášmu prospechu, ktoré majú hájiť naše zájmy?“

Nejneoprávněnější výtku učinil Hlinka Čechům a Čechoslovákům

v oboru školství.

Prý je třeba školu vrátit lidu a víc se o ni starat než dosud. Vzorem mu je péče maďarských vlád o školu na Slovensku. Na toto už odpověděly Dérerovy „Robotnícké noviny“ a je naší povinností zde uvést tuto skvělou obhajobu číslicemi:

„Na Slovensku přibudlo poslední tři roky 293 ľudových a 40 meštianskych škôl. Na ľudových školách bolo otvorené 2530 a na meštianskych 314 nových tried. Znamená to, že skoro polovica všetkých tried meštianskych škôl na Slovensku (43%) bola otvorená v posledných troch rokoch. Slovensko pri prevrate malo 78 meštianskych škôl. Ich počet v minulom roku vzrástol na 168. Kým v r. 1918 na meštianky chodilo 9969 žiakov, v minulom roku už 44.501. Počet meštianskych škôl vzrastá každým rokom. Klesol jedine r. 1928, keď ľudáci boli vo vláde. Na Slovensku bolo od prevratu prevedené 1282 školských stavieb, z toho za posledné tri roky 605, tedy 47,2%. Novostavieb postavilo sa 646, z toho za posledné tri roky 293, tedy 45,3%. Celkový stavebný náklad činil 264 milióny Kč, t. j. 57%. Tak sa stará o slovenské školstvo terajšia vláda a terajší socialistický minister. Prítom treba poznamenať, že štát prispel 95 mil. Kč, kým v Čechách z viac ako polmiliardového nákladu štát uhradil len nie celé jedno procento (z 540.954.000 Kč, iba 5.166.000 Kč), a na Morave a v Sliezsku z 327.005.000 Kč nie celých 15.000.000 Kč. Na Slovensku v roku 1919—29 postavilo sa za rok priemerne 61 novostavieb, v posledných troch rokoch priemerne 201 novostavieb.“

K tomu není třeba již ničeho dokládat. Tyto číslice československou školskou správou v tom směru, v němž se jí Hlinka ve svých rozhovorech dotýká, dokonale obhájily. O tom, jaký rozdíl je mezi duchem školy naší a maďarské, pomlčíme. Vždyť je to samému Hlinkovi předobře známo.

Tarify.

Snad jediná věc, které se Hlinka ve svém desateru právem dotýká, je požadavek přepočtení a snížení železničních tarifů a zrovnoprávnění Slovenska v zadávání státních dodávek. Ale Hlinka má loyálně přiznat, že se toho domáhají i slovenští vládní činitelé. A přejí si toho i české kruhy. Zde je vina na naší byrokracii, která nemá snad pražádného pochopení pro hospodářské věci a která je tak těžkopádná, až to křičí.

Z Hlinkova desatera výtek a rad jsme tedy viděli velmi jasně, jak jsou nevěcné, a nemůžeme je jinak vysvětlit, než jako výplod jeho oposičnictví, jeho rozčilování. Snad dnes na chvíli, pod tlakem vládních opatření, jsou hlinkovci ochotni položit si ruce na srdce. Neschází dobré vůle hlavně Rázusovi, který, jak možno soudit, má dobrý československý poměr na srdci víc než Hlinka a kterýkoli Hlinkův přívrženec. Možno říci, že Hlinka a především Rázus v pátek v parlamentě podávali přímo ruce vládním stranám. Rázus volal: „Zapomeňme na všetky hořkosti a nepříjemnosti, které jsme si vzájemně udělali, dohodněme se na spolupráci.“ Bohužel, tohoto hlasu nebylo povšimnuto. A tak se jen bude stupňovat rozčilování na jedné i na druhé straně na úkor československého spoluzítí. Kam to až povede, není možno dobře ještě

předvídat. Snad se podaří hlinkovce ubít. Věřil bych tomu, kdyby bylo víc myslících lidí v mladé slovenské generaci. Ale tato skoro celá táhne za Hlinkou, a ti ostatní neposkytují největších nadějí, že by v tomto krutém zápasu na poli politické stranickosti, který má nastat, úspěšně pracovali. Rozum je na naší straně, ale já si myslím, že tento může vítězit jedině v klidu a v ušlechtilé konkurenci s protivníkem. V rozpoutání vášní rozum prohrává, to je jisté. Hlinku na poli rozumových úvah snadno porazím, ale co na poli demagogie?

Bude úkolem nás mladých, abychom přivedli starou generaci k smíru na poli státní politiky, abychom tlumili jejich rozčilení a přiváděli je k rozvaze. Tohoto korektora naši staří páni a stát potřebují dnes víc než kdykoli předtím.

Jiří Šujan.

poznámky

Cítat, tentokráté nikoliv o censure

„Až posud byly v Rakousku dvě svobodě konstituční velice nebezpečné strany, a sice strana reakcionářská a strana přepjatců, proti kterým jsme vždy zároveň bojovali. Obě tyto strany jsou samy v sobě slabé, ale jedna druhé pomáhá vždycky k větší síle. Toto se bude snad mnohemu podivné a paradoxon zdáti: nieméně jest to zkušeností potvrzeno. Největší část občanů jest liberální a přeje si svobodu poctivě: když ale přílišná zuřivost přepjatců nebezpečím hrozí a reakce, poukazuje na to, do pláště pořádku, bezpečnosti a blahobytu svou ošklivou hlavu halí, což divu, že veliká část liberálních, ale bázlivých a nezkušených zavěští se dá a ve stanech reakce hledá útočiště před zuřivostí přepjatců? S druhé strany zas, když reakce hrde zvedá hlavu, a vláda sama k ní se kloní svými buď opravdu nebo zdánlivě svobodě škodlivými kroky budí všeobecnou nedůvěru, což divu, že hlasy přepjatců u mnohých liberálních nalézají příznivého sluchu, a zdržující je od dosavadní rozvahy, převádějí je do svého tábora, čím se sílí strana přepjatců. Každý uznává, že dosavadní stav Rakouska byl takovému kolotání velmi přízniv, takže pravá liberální strana jak skrze reakci, tak skrze přepjatost mnoho seslábla, z čeho povstalo všechno neštěstí. Neboť ani reakce ani přepjatost nemůže nic trvanlivého a šťastného vyvésti, a kdyby sobě zůstaveny byly, stalo by se to, co vypravuje bajka o dvou bojujících vlčích, z nichžto jeden druhého tak sežral, že jen ohony na bojišti zůstaly. Tak by též reakcionáři a přepjatci jedni druhé zvěšeli, neboť beztoho si ustavičně šibeníci jedni druhým hrozí. Liberální strana ale nedrží vůbec mnoho na šibenici a nepovazuje je nikdy za nástroj k politickému přesvědčení... Minulým rokem nabylo se mnoho zkušeností v tomto ohledu, a obě tyto svobodě nebezpečné strany měly mnoho příležitosti ukázati svou neschopnost a pokaziti si důvěru.“

Karel Havlíček v „Národních novinách“ 4. července 1849.

Mor večerníkovy

V přítomné době vychází v Praze na dvacet českých i německých večerníků všech druhů: ranních večerníků, dopoledních večerníků, poledních, odpoledních, a aby spoušť byla úplná, je teď v Praze také jeden večerník, který vychází opravdu večer. Doba jejich vycházení je rozdělena tak, že neuplyne ani hodinová mezera mezi tím, než vyjde nový; a jsou hodiny, kdy se jich vyrojí několik za sebou.

Nechť lkají struny všech obrodných organisací a nad zkažou, šířenou těmito listy v ohledu veřejné morálky. Je jisté z velké části jejich vinou, že se morálka v novinách stokráté denně porušuje a kdokoli mluví o úpadku mravů, měl by především mluvit o naprosté neschopnosti těch, kteří se pokládají za její strážce a neuměli úpadku čelit jinak než babšským brekotem a oblíbeným upozorňováním na zdivočilost mládeže.

Všimněme si však večerníkové záplavy po jiné, ryze novinářské stránce a uvažme, kam vede tato zuřivá konkurence. Je jasné, že od večera do rána nemůže se ani v Praze, ani v Československé republice, ani v Evropě a ani na celém světě stát tolik událostí, aby každý z večerníků měl nové a různé zprávy. Zahraniční zprávy a řada zpráv domácích jsou z jednoho a téhož pramene, takže o různosti jedné informace od téže informace v listě druhém svědčí jen titulek a někdy ani ten ne. Zbývají tedy tak zvané *sensace*.

Co je to večerníková *sensace*? Definici mohli bychom položit takto: cokoliv, nad co lze dát tučný titulek, jemuž pak zpráva vůbec neodpovídá. Tedy na příklad: „Vrah Vranské v rukou policie“ zní titulek, pod tím pak: „sice ještě není, ale kruh kolem něho se stahuje“. *Sensace* mohou být různého druhu: především ovšem vraždy, velké loupeže, falešné kněžny, velké zpronevěry, špionážní aféry a konečně věci, útočící na soucit čtenářů, tedy na příklad: „Za 350 korun měsíčně musí se dívka oddávat svému šéfovi.“ Jsou ovšem některé večerníky, které nepěstují titulkovou a jinou erotiku, ale mnoho jich není.

Nebuďme však ani zde moralisty a příznejme si, že snad je dnes taková doba, že lidé touží po *sensacích*, a příznejme novinám, že mají právo a celkem i povinnost ke svým čtenářům dávat jim to, po čem touží. Vedení listu musí už samo rozzeznat, zda jeho čtenáři si žádají situačních zpráv o zahraniční politice nebo ptáčků, kteří zašveholili. Ale jde o to, jak se tyto *sensace* čtenářům podávají, a hlavně, zda odpovídají pravdě. Podívejme se na to, jak v poslední době vypadalo v praxi zpravodajství o takových *sensacích*. Nemusíme mluvit o případu Vranské, jejíž vrah musil by už být podle zpráv večerníků dávno popraven, ale všimněme si události jiné, při níž nešlo o případ tak zmatený a zauzlený, což by mohlo mylné referování trochu omluvit.

V létě byly v Praze zatčeny dvě ženy pro podezření, že dělaly spojovací kurýrskou službu mezi zdejšími a říšskoněmeckými hakenkrajclery. Začátkem září přinesly dva ranní listy tuto zprávu, načež jiný pražský list napsal, že jde o starý případ. Asi před týdnem však přinesl týž list *sensaci*: „Dvě říšskoněmecké špiónky v Praze“ — a uvedl, že byly právě včera zatčeny ony dvě ženy, které už od léta seděly na Pankráci a které neměly se špionáží vůbec co dělat. Aby komedie byla úplná, vytasil se další list s rozhořčenou poznámkou: Je sice pravda, že byly včera zatčeny dvě špiónky, ale list X. Y. udělal špatnou službu pátracím orgánům, když to předčasně prozradil, neboť zmařil vyšetřování. Rozumí se, že ani zjištění, uveřejněné zase v jiných listech, že tentokráté jde opravdu o případ starý a dávno vyšetřený, nebránilo, aby zprávu o právě zatčených špiónkách nepřebíraly jiné a jiné večerníky.

Kde je příčina tohoto zmateného zpravodajství, které by nekritického čtenáře, jemuž by se dostaly všechny tyto listy do rukou, musily přivést do bláznince? Právě v tom šíleném honu za *sensacemi*, v honu, který pro brzkou uzavěrku nedovoluje jakékoliv přezkoumání informace. A v trestuhodné pohodlnosti, která těmto listům brání, aby si zprávu, přebíranou z jiného listu, ověřovaly. Jsou snad tím vinní sami reportéři? Zeptejte se na policejním ředitelství, jak zoufalí reportéři prosí o zprávy. „Šéf by mi vynadal, že dnes nic nemám. Něco na dva sloupce mít musím, i kdybych si to měl vymyslet.“ Při vyšetřování případu Vranské přišel k policejnímu komisaři reportér jednoho, častými konfiskacemi postiženého listu. Byl bledý. „Prosím vás, pane doktore, musíte mi něco dát. Šéf mi hrozí hodinovou výpovědí, jestli dnes nebudu mít nějakou *sensaci* o vrahovi.“ To je skutečná událost.

Nad reportéry sviští bič šéfu a nad šéfy bič konkurence. Každý chce být první, každý chce začínat druhou zprávu o nějakém případě poznámkou: „Jak náš list první ze všech oznámil...“ Jelikož není možno, aby se dostalo prvotřídních *sensací* na všech 20 pražských večerníků, musí se nutně vymýšlet, musí se skreslovat, nadouvat, skandalisovat. Reportéři pražských večerníků jsou dnes horší než supi: neslétají se jen nad mrtvolami, ale slétají se nad každým živým, hledajíce skandál nebo aspoň záminku k němu. Nikdo si u nás není jist, že zítra nebude zatažen do nějaké aféry, že někdo na něho nevyteje plnou štoudev špíny, že nebude zasažen ve svém soukromí.

Jsou však věci a případy, kdy je vlastním posláním novin, aby bezohledně ukázaly na čistou a tvrdou pravdu, aby strhly masku a ukázaly pravou podstatu věci. To je jedno ze základních poslání novin, tato kontrola veřejného života. Podívejme se, jak to dnes vypadá díky večerníkové konkurenci v praxi. O hospodářství v Bakulově ústavu byla informována řada novin. Tisk si celkem ukládal rezervu v naději, že se ně-

jak podaří tuto nechutnou věc v zákulisí smírně urovnat. Nepodařilo se to, a jeden list začal o věci psát. Redakce jiného listu měla rovněž v sazbe články proti Bakulovu ústavu. Jakmile však obvinění vyšlo v konkurenčních novinách, článek se ztratil a místo něho vyšel jiný, obhajující Bakulův ústav a zlehčující obvinění jako zásah konkurence — — — prý Jedličkova ústavu.

Na jedné straně tak zvaný pražský bulvární tisk svou houbou za sensacemi ničí lidi a jejich existenci, na druhé straně každé odhalení opravdových nesprávností zlehčuje a zesměšňuje, jestliže vyšlo dříve v listě jiném. Jakmile nejsou první s tím venku, není to už jejich sense a pokládají za svou povinnost zprávu popřít, konkurenci zesměšnit, ztrhat, znemožnit. Na jedné straně musí se dnes každý slušný člověk tisku bát, na druhé straně má každý darebák naději, že se jeho případu někdo ujme. A tím někdo je ten večerník, který si nechal případ ujít. Tisk, který má veřejné mínění uzpůsobovat a vést, mate a svádí. Noviny, jak se dnes v Praze dělají, ztratily už dávno své poslání a při tom se nestydí dovolávat se Havlíčka. Myslím, že v této době za sensacemi je mnohem více nebezpečí pro demokracii než v konfiskovaných člancích, kritizujících činnost politických stran. O. D.

Zrada národohospodářů?

Tak to na první pohled vypadá. Ve skutečnosti je to omyl, domnívají-li se mnozí, že krize je tady proto, že nemáme schopných národohospodářů, kteří by ji dovedli odstranit. Národohospodáři nemohou bohužel svoje názory v praktické politice prosazovat, protože jim k tomu chybí potřebná moc. Nenalézají dosti opory ani ve vlastních stranách. Politikové je kritizují s despektem. Ještě dnes . . . Máme demokracii. V té se hlasy neváží, nýbrž pouze počítají. Kdo má většinu, má také rozhodující vliv. To má svoji světlu a stinnou stránku. Obzvláště u nás. Je-li kvalita v menšině, prohrává. I kdyby měla pravdu. Čas jí dává sice satisfakci, ale když je už obyčejně pozdě.

Dokonalý demokratický režim předpokládá uvědomělé demokraty. Těch mnoho nemáme. Ty je třeba vychovávat. Omlouváme často nedostatky starých a spoléháme na mladé. Těšíme se, že do veřejného života přinesou co pravá demokracie jako sůl potřebuje. Začínám mít obavu, že jich většina zklame. Budou-li doplňovat svoje vědomosti jenom z večerníků a tisku šejdristického, vyrostou nám v nich lidé povrelní. Ti potom sotva napraví, co starí zanedbali. Je třeba se nad tím vážně zamyslet, nejeví-li mladí dostatek zájmu o důležité problémy sociální a hospodářské, které dnes hýbají celým světem. Je pravda, že starí také myslí. Je ale otázkou: jak? Jistě málo a špatně. Jsou příliš konservativní. Do dnešních poměrů se jich většina nehodí. Zaujímají-li odpovědná místa, je v tom skryto velké nebezpečí. Treba jenom v prodlení. Hospodářská politika je velmi složitá. Vítězí-li v jednom sobci, jindy zase lidé ve věcech hospodářských zpola negramotní, pak se nelze pozastavovat nad tím, jak poměry dnes u nás a v celém světě vypadají.

Dosud se v politice uplatnilo velmi málo odborníků. Vinou politiků, kteří je přezírali. Doba, kdy stačila do politiky velká hudba, je už za námi. Vědomí této skutečnosti do širokých vrstev lidových v náležitě míře dosud neproniklo. Je to chyba. Zcela správně prohlašuje Dr. Hejda v „Přítomnosti“, že odborníci, národohospodáři nezklamali. Prostě z toho důvodu, že jejich podíl na řízení věcí veřejných byl zcela nepatrný. Někdo však přece zklamal. A to jsou politikové skuteční i tak zvaní, kteří rozhledem svým nestačili ani zdaleka na úkoly, které přítomná doba přinesla. S těmi je potřeba se energicky vypořádat. Bude nutno postupně jednoho po druhém vyměnit. Kdo se nevzdá dobrovolně, musí být donucen. Jedině proto, že prospěch celku stojí výše než stranické zájmy politické a někdy jenom osobní. Nikomu tím ukřivděno nebude.

J. R.

tajemník republikánské strany v L.

Rozhlasový poradní sbor

Ti, kteří vedli kampaň za rozhlasový poradní sbor, by mohli mluvit o úspěchu, neboť se dočítají, že ta či ona korporace jedná již o volbě delegáta do tohoto poradního sboru, z čehož lze soudit, že poradní sbor se v nejbližší době sejde. Bude nyní záležet na tom, kolik Radiojournal dá na radu tohoto sboru, t. j. jakou kompetenci mu vymezí; nejbližší doba ukáže,

zda Radiojournal chce mít jenom alibi, či zda skutečně v poradním sboru vítá pomocníka, který se může hodně uplatnit. To je věcí Radiojournalu a to je také věcí poradního sboru, aby si uvědomil své základní poslání.

Historie poradního sboru rozhlasového je historie dítěte, které matka nechtěla. Iniciativa nevyšla z Radiojournalu. Naopak. Radiojournal se vehementně bránil. Řekneme: ne celý Radiojournal. Někteří jednotlivci. Kteří? Těžko říci, neboť nikdo neřekl, že byl proti. Tu je ono nejasné, dusné v našem Radiojournalu, a tu je také příčina, že nutno usilovat dále o pronikavé reformy v naší rozhlasové společnosti. Odpověď na otázku: zda a kdy se stanou aktuálními osobní změny v rozhlasové společnosti, je v rukou Radiojournalu. V jeho rukou je odpověď na otázku, zda bude nutna změna v hlavě. Rozhlasová společnost v iniciativě veřejnosti nesmí viděti odporce. Rozhlas musí mít schopnost spolupráce uvnitř a navenek. Tak tomu dosud nebylo. Je věcí Radiojournalu, zda ustavení poradního sboru znamená likvidaci určité doby stagnace v rozhlase, či zda je to jen neochotné vyhovění požadavku, kterému nebylo již možno odporovat, poněvadž byl již zcela obecný. V. G.

Zase na ně

Jsou zase na programu. Mají svým dílem přispěti k vyrovnání rozpočtu. Jednání s nimi je těžké. Jsou tím vinny politické strany. Ony chláholily státní zaměstnance do poslední chvíle: to víte, my vás nedáme. Ale najednou jsou nuceny říkat: státní zaměstnanci musí připustit i takové řešení, které se dotkne jejich hmotného postavení. Strany jednájí málo upřímně. Těmž státnímu zaměstnanci, kterému se nyní rozpacitě omlouvají, že doba je zlá, že se musí šetřit atd. dávají do ruky své večerníky, které píší, kde jinde by se dalo šetřit, jak by se dalo čelit drahotě atd. Státní zaměstnanec si to přečte a řekne si: tedy proč právě u mě se má začít se šetřením? Na státních zaměstnancích se má ušetřit 400—500 milionů. O to má být sníženy jejich důchod. Byly důchody jiných vrstev postiženy touže měrou, jako byli a budou postiženi státní zaměstnanci? Předpokladem každé oběti je její spravedlivost. Spravedlivost podle účelu a podle rozvržení. Žádají-li se oběti, je přirozeno, že z nich nemohou být vyjmuti ani státní zaměstnanci; ale je nutno, aby jejich obětí odpovídaly i oběti jiných vrstev. Jak dlouho se na př. jedná o to, aby akciové společnosti, průmysl, přispěly svou dávkou na nezaměstnané? Ač se jedná jen o zlomek částky, žádané od státních zaměstnanců, vleče se věc od měsíce k měsíci. A ještě jedna věc bolí státní zaměstnance: vidí totiž, že je tu snaha snížit jejich důchod a to tak, aby to státní zaměstnanec nepozoroval. To ovšem není možné. Každý ví, kolik měl a má. Žádná rezie to nezakryje. Ať se jakkoliv motivuje snížení platů, zůstává fakt snížení a lepší by byla fair play, než hraní na schovávačku. Nikdo, když mu berou, není nadšen. Ale daňový systém ani rozpočet nemohou se opírat o nadšení těch, od kterých se žádá oběť. Berní úřady neřádají, aby poplatníci byli nadšení platebními rozkazy. Stačí jim, když se budou daně pořádně platit. Žádný státní zaměstnanec nebude vystupovat pro snížení svého platu. Ale bude rozladěn, když uvidí, že jeho důchod se mu snižuje, při čemž ti, kteří tak dělají, snaží se vzbuditi v něm dojem, že se vlastně nic neděje. V. G.

politika

Evžen Štern:

Je socialism v defensivě?

(Úvaha před sociálně demokratickým sjezdem.)

Uvěřejňující tento článek, činíme tak proto, abychom přispěli k diskusi uvnitř sociální demokracie před jejím sjezdem. Článek byl na naše požádání napsán jedním z předních ideových reprezentantů socialistické generace dnešních čtyřicátníků. Pokud se jeho obsahu týká, vyjadřuje v některých věcech názory autorovy, nikoliv naše. Je známo, že sami jsme vyslovili názor, že socialismus je v defensivě, a musíme při něm setrvat, pokud totiž jde o socialismus jakožto o politické hnutí. Ze vedle toho kapitalismus, uznávající zatím diskretně svou neschopnost, v mnohem se podřizuje socialistickým prvkům, je nám známo a častokrát jsme zde na to poukazovali, jak po-

chybné je to vítězství nad socialismem. Avšak to nic nemění na faktu, že politicky je socialismus ve stavu obrany. Záleží nám na zjištění této skutečnosti, poněvadž se obáváme, aby přeceněním svých přítomných sil nedostal se socialismus do bojovné situace, kterou by zatím musil prohrát. Za největší škodu pro demokracii bychom pak pokládali, kdyby socialism lehkomyšlně vystoupil z vlády nebo by se dal z ní neopatrně vymanévrovat. V tom se tedy s autorem článku nesrovnáváme. Jinak jeho volání po aktivitě a po sebevědomí těch, kteří mají pravdu, uznáváme za potřebné. Pokusíme se, abychom příště mohli uveřejnit článek o týchž věcech od některého člena dnes vládnoucí generace v sociální demokracii.

V poslední době příliš mnozí z tábora nesocialistického a i někteří významní činitelé socialističtí tvrdí, že socialism je u nás na ústupu. Přezkoumejme otázku, je-li třeba, aby socialism sám se stavěl do posice defenzivní.

Situace je nesporně dnes v Československu pro socialism hospodářsky i politicky krajně svízelná. Hospodářská krize znamená pro dělnickou třídu boj o holou existenci a současně svádí psychologie nezaměstnaných k planému radikalismu, který nelze uspokojit. Důsledky hospodářské krize nemohou se zastavit před žádným stavem a nezastavily se ani před státními zaměstnanci a nezaměstnanými, avšak jejich radikalism je posilován a nabývá oprávnění, poněvadž deflační politika u nás byla prováděna jednostranně, snižovaly se platy a mzdy a nesnižovaly se současně v dostatečné míře ceny, zejména vláda zůstala dosud v praxi po celou dobu čtyř let hospodářské krize nečinná vůči kartelům. (Psal jsem o tom obšírně ve svém spise „Krise a nezaměstnanost“, vyšlo v nakl. Činu 1932.)

Nesnáze politické jsou nyní vyvrcholeny krajně nebezpečnou situací zahraniční. Nemůžeme si zastírat, že sousední státy, Německo, Rakousko a Maďarsko jsou naplněny

poráženeckou psychosou,

kteřá v poslední době v Německu nabyla horečných forem krajně reakčního a útočného šovinismu. Nezastráme si, že poválečné snahy po odzbrojení jsou zmařeny a že v tomto okamžiku musíme počítat i s možným případem nových válečných konfliktů, jestliže se v Německu zavede dnešní režim nevyžije, anebo neuklidní, jak jsme viděli na vývoji italského fašismu, jehož vznik vzbudil rovněž obavy války, které vývojem ztratily na své aktuálnosti.

To vše si netajíme a s tím vším počítáme, ale přesto nesouhlasíme s malomyslností, která po událostech v Německu přešla i na určitou část vlivných činitelů socialistických stran u nás. Nehledají se hlubší příčiny sociologické a psychologické, proč moc vypadla německé i rakouské sociální demokracii z rukou, nýbrž duch deprese i v řadách socialistů u nás se bojí o své mocenské posice a proto volá: Musíme se udržet za každou cenu kompromisu a sebezapření ve vládní koalici.

Nezapomeňme však, že se v demokracii ve vládě mohou směřovat strany udržet, jen když budou mít náležitou důvěru a oporu v lidu, v daném případě, budou-li v koalici socialistické strany hrát vůči buržoasii aspoň stejně silného partnera; jinak budou dříve nebo později vytlačeni bez pardonu z vlády, jakmile se svojí přílišnou ústupností a malomyslností opotřebují a znechutí širokým masám. K malomyslnosti, k tvrzení, že socialism je na ústupu a že socialisté skrčení musí překonat těžkou dobu,

není důvodu, naopak. Děje-li se tak, pak se právem stávají odpůrci sebevědomějšími a tvrdšími a šířením pokleslé nálady zaviňují si poměry, ke kterým u nás nemusí a nesmí dojít. Říšskoněmecká sociální demokracie na tuto „ustrašeneckou taktiku“, kterou metodicky řadu let prováděla, také bezpečně zašla.

Socialism má právě dnes daleko větší zdůvodnění a je ho daleko více třeba v poměrech hospodářských a politických, v nichž žijeme, než dříve, zejména u nás v Československu. Podívejme se jen na vývoj

hospodářských poměrů.

Zde principy socialistické nabývají čím dále tím větší váhy a prozřetelné kruhy kapitalistické jich energicky používají jakožto jediného možného východiska z dnešní krise. Podívejte se na Roosevelta a na jeho mozkový trust: Co nyní navrhuje jakožto východisko z hrozné hospodářské krise, kterou Amerika je ještě v míře dalekosáhlejší zachváčena než Evropa? To, co Roosevelt hlásá, není nic jiného, než státní socialism: Plánovitě hospodářství, regulace výroby podle odhadu spotřeby a vzhledem k důsledkům technické racionalisace diktuje zkrácení pracovní doby na 35 hodin a vyloučení mladistvých do 16 let ze zaměstnání v průmyslových podnicích, za současného stanovení minimálních mezd. Na poli hospodářském jsou dány velké možnosti pro konstruktivní politiku socialistů, vždyt i všem t. zv. hospodářským kapitánům je zřejmo, že k „volnému“ podnikání není již návratu. Vedoucí osoby v socialistických stranách musí ovšem k této plánovité a konstruktivní hospodářské politice mít potřebné věcné přesvědčení a z toho plynoucí mravní sebevědomí.

Z utrpení nezaměstnaných, z utrpení mladých lidí, kteří plní chuti a netrpělivosti do života nemohou naléztí buď vůbec žádné, anebo snesitelné existence, vznikají mohutné živné síly pro rozmach socialistické ideje a moci, nezneprátele-li si je zcela zbytečně socialistické strany svým přehlížením.

Vývoj socialismu v Německu.

I politicky je situace u nás zcela jiná než byla v Německu a v Rakousku, a nelze z osudu německé a rakouské sociální demokracie jednostranně vysuzovat na vývoj u nás. Ti, kdož odzvánějí socialismu, možná, že se trpce zklamou, možná, že vývoj v Německu nepovede k válce, ale k důkladné sociální revoluci. To, že říšskoněmecká sociální demokracie od téměř všemoci ve státě, kdy měla svého presidenta státu, kancléře a ministerské předsedy v zemích, dospěla až k úplné legální neexistenci, bylo do značné míry jí zaviněno. Říšskoněmecká sociální demokracie dávno již před válkou a opětně po válce kladla větší váhu na strohý administrativní aparát, na nabubřelé fondy a přísnou stranickou disciplinu a subordinaci než na socialistickou ideu a mravní bojovnost u svých příslušníků. Ihned na počátku války přidala se ve svém převážném celku k válečnému německému nacionalismu. Po válce její vedení by se bylo smířilo s konstituční monarchií, kdyby vzbouřivší se námořníci a dělníci nebyli vyhnali dynastii. (Zajímavě o tom píše Plivier ve své knize „Císař šel a generálové zůstali“.) Sociální demokraté v Německu, uvedeni lidem k moci, tolerovali dřívější generály, byrokracii, ba i šlechtu, vždyt neprovedli ani primitivní předpoklad demokratické revo-

luce, pozemkovou reformu, nýbrž ponechali junkerům jejich latifundie.

Nesnažili se, aby vybudovali republiku německou na solidní finanční basi, nýbrž v souhlase s obecnou militaristicko-nacionální poráženeckou psychologií spolupřivodili poválečnou katastrofální inflaci, aby čtyřdohodě bylo zřejmo, že nemohou platit válečné náhrady. Touto inflací otráslí dělnickými mzdami a životní úrovni všech pracujících vrstev, sociálním pojištěním, znehodnotili úplně státní závazky nejen vůči zahraničním, ale i vnitřním věřitelům a tím všim též ochudili široký malý střední stav, který se pak z opozice k vlád-noucím a v duchu maloměstáctva postavil proti socialis-mu a demokracii. Mnozí representanti demokracie a so-cialismu svým povýšenectvím a neskromným životem budili odpor nezaměstnaných a mládeže bez existence, takže příliš široké kruhy počaly generalisovat a vidět ve všech, kdož byli z kruhů socialistických u moci, jen a pouze bonze a honzovství.

Německá sociální demokracie prováděla naprosto ma-loduchou přízemní politiku. Nevyvolala nikdy z á s a d-ního konfliktu, neodporovala důstojně německé re-akci, hlasovala pro prvého vojenského reprezentanta Vi-léma Německa jako pro presidenta republiky, hlaso-vala pro válečné křižníky, vystoupila však z vlády pro částečné snížení podpor v nezaměstnanosti. Trpěla mi-moústavní stav, upjala naděje k Schleicherovi, ale ne-podpořila ho generální stávkou v jeho boji proti Hitle-roví a mnozí funkcionáři socialistických odborových or-ganisací chtěli se i přizpůsobit Hitlerovi, který je od-mítl, jen aby zachránili holou existenci, tělo bez duše, organizační aparát a fondy odborových organisací, kte-ré by tak jako tak, nebyly směly již sloužiti svému úče-lu. Byli krajně opatrní, zatímco jejich od-půrci obětovali i životy a byli tvrdí a bo-jovní až k odpornému a barbarskému fa-natismu.

Poměry speciálně československé.

S klidem a sebevědomím pravím, že psychologie v našem státě a politika českosloven-ských socialistických stran je zcela jiná, i když některé psychologické dispo-sice jsou společné. Dělnictvo československé a stoupenci jejich stran zúčastnili se za války uvnitř i za hranicemi vedení boje proti Rakousku. Sociální demokracie u nás po válce obětavě — za cenu trvalé roztržky ve hnutí dělnickém — budovala republiku a její demokratická zřízení. Te-prve v posledních letech cítíme, jako by vedení sociali-stických stran nebylo si dosti vědomo vlastních sil a upa-dalo do přílišné deprese. Je zbytečné přehánět ne-bezpečí fašismu u nás, jestliže se socia-listé prostě zavčas nedají a zůstanou věrni principům demokracie, neboť v čes-ko-slovenské veřejnosti není poráženecké psychologie. Válku jsme neztratili, nýbrž získali vlastní stát, není zde sesazené dynastie, byrokracie, generálního štábu a všeho s tím souvisícího; na-opak, naše kruhy průmyslové, zemědě-lské a celý střední stav a zejména česká studovaná inteligence získáním samo-statnosti a demokratickým zřízením velmi mnoho získala. Není u nich důvodu, aby toužili po zavedení dřívějších poměrů tak, jak bylo psy-chologicky zdůvodněno v malo- a velkoburžoasii, byro-

kracii, aristokracii a vojenských kruzích v Německu a Rakousku.

A kdyby tomu i tak bylo, poměry hospodářské a poli-tické nejsou u nás toho druhu, aby naše českoslo-venská buržoasie nebyla nucena si uvě-domit, že buďto bude vládnout s česko-slovenskými dělníky a německými de-mokraty nebo vůbec nebude vládnout. Procestoval jsem letos téměř celou republiku a uvědomil jsem si opravdu plasticky, že nejsme národním státem, že máme značné minority a hlavně, že jsme

dosud státem, který ještě vnitřně není dobudován,

jako Švýcarsko a jiné národnostní státy. Jděte na Sloven-sko a navštivte na př., když se nyní tolik o Nitře hovo-řilo, Nitru. Podle posledního sčítání lidu je v Nitře 21 tisíc Slováků a 700 Maďarů, avšak ve středu města na ulicích a v obchodech v Nitře slyšíte převážně mluvit maďarsky, poněvadž mnoho našich Slováků si dosud nenavvyklo vždy a všude mluvit slovensky. Jděte do se-verních Čech, mluvejte a pozorujte naše Němce. Kdo cítí převážně nacionálně, reagují na hitlerism a jeho pan-germánství kladně, pouze ti, u nichž lidské, kulturní a demokratické citění převyšuje úzký jazykový naciona-lism, stojí na straně naší republiky, ovšem pouze do té doby, dokud bude demokratická a svojí ideologií bude v protikladu k Hitlero-vu režimu. Fašism do češtiny přeložený — by jim byl ještě méně stravitelný než čistě „německo-rasový hitlerism“.

Z vnitřní i zahraniční situace, kterou si nezastírejme, nechceme-li zahynout na úzký obzor Svatovítské věže, jako zahynulo předválečné Rakousko na úzký obzor Svatoštěpánské věže, vyplývá, že

pouze nepřítel tohoto státu nebo šílenec

by chtěl dnes vládu zbavovat podpory československého dělnictva a němec-kých demokratů a socialistů. Má-li se za dnešní situace v Československu bez-pečně vládnout a psychologicky se při-pravovat na veškeré možné situace, pak nelze vládnout ani bez českých sociali-stických stran ani bez německé sociální demokracie. Toho si musíme býti vědomi jako sa-mozřejmosti.

Ovšem, socialisté sami nesmí především podléhat de-fetistické malomyslnosti, nýbrž naopak musí být ak-tivní a ideově ofensivní a získat nejen v zájmu věci všelidské, ale i v zájmu exi-stence našeho státu široké veřejné mí-nění a hlavně mládež.

Musíme se z posledních událostí ve světě opravdově učit, přiznat si pravdu a podle toho jednat. Vidíme, že nejen v Německu, Rakousku, ale i u nás vyrůstají velká hnutí s mocným tiskem mimo parlament a dovedou i parlamenty, vrcholný to symbol demokracie, smést. U nás socialisté zbytečně dovolují omezovat a omezují práva parlamentu a demokratického tisku. Vedení socia-listických stran, jako bychom žili ve vzduchoprázdne-prostoře, kladou příliš velkou váhu na vysokou politiku, na zákulisní jednání mezi koalíčními stranami, které ve-de několik málo lidí, aniž veřejně vystoupí s akčním pro-gramem, který sice vůdce zavazuje, ale z ek-te-rého by mohlo býti duchovně živo velké

1. j. po
dělní
vládnou
du - el
ale pod
mysle
nebo
nem bu

ale to
poroz
parli
nepl
na
ne

ve le
má
Nemci

hnutí. Síla socialistických stran nemůže být v parlamentě bez akcí v masách, bez propagace velkých ideí a velkých cílů mas všemi účelnými prostředky.

Socialisté musí chtít zůstat opravdu masovým hnutím a nepouze politickými parlamentárními frakcemi.

Co by měli socialisté dnes dělat?

1. Především měli by bezpodmínečně zajistit úcty k demokracii, což předpokládá netrpělivost a osobní nabobství ve veřejném životě a především ve vlastních řadách. Demokracie u nás všem svým veřejným činitelům zajišťuje celku slušnou občanskou existenci avšak ostatní dráždí v dnešní době nedostatkem nezaměstnané a hospodářsky i morálně trpící mladou generaci. Zabraňme vlastní přisnosit, aby reakce si mohla hrát na očistovatele vůči reprezentantům demokracie a levice. Jako v době války a po válce byla lichva státním nebezpečím, tak nekorektnost ve veřejném životě v dnešních rozjítřených sociálních poměrech je velezradou na demokracii. To je prvním předpokladem pro autoritu demokracie a ne pouhé spoléhání na tvrdou státní pěst!

2. Nechtí-li socialisté, aby socialismus byl ideou odcházejících generací a mládež nehledala jiných forem a jiných názvů pro socialistické ideje a jeho hnutí, musí chtít a umět získat mládež. Mladé generaci vede se dnes zle, jako kromě války snad dosud nikdy. Měli by to být právě socialisté, kteří by podporovali mladší elementy v povoláních, úřadech, ve veřejném životě, krátce všude. Je takticky nešťastné pro naše socialisty, že právě v dnešní době v některých socialistických stranách generační problém je mnohem aktuálnější než v stranách pravicových, a že vzniká ať právem či neprávem v mládeži dojem, že vedení stran socialistických raději podporují „dědečky“ než muže a mladé muže.

3. Socialisté musí vnést a musí umět vnést do mládeže nadšení pro velké cíle. Dnes je možno mládeži demonstrovat ne nařikavým, ale bojovným způsobem lidskou a kulturní zvrácenost fašismu, ukázat jí, co demokratické zařízení znamená pro občanskou bezpečnost a svobodu svědomí a projevu, právě tak drahou mládeži. Stačí ukázat jí, co je válka a kdo nebezpečí její dnes vyvolává.

4. Socialisté by měli donutit celou naši veřejnost, aby se náš stát postavil na stanovisko aktivní a sebevědomé demokracie, reprezentované dnes na kontinentě zejména Francií, která se dnes stejně jako za světové války ideově od Německa ostře odlišuje a proti němu brání zdůrazňováním a praktikováním svého morálního, kulturního a občanského demokratického, své dobré vůle k snesitelnému poměru mezi národy a státy hájením slabých a potlačovaných; zároveň však tato tradiční demokracie zdůrazňuje, že nebude slabá a povolná, že se stará o nutné záruky bezpečnosti své kultury, své demokracie a svého státu.

Zdvihněme heslo Masarykovy humanity, která nechce křivdit a napadat, ale naopak, chce být lidskou a spravedlivou, ale je si vědoma mravní povinnosti bránit se v případě potřeby proti železu železem.

5. Socialisté musí již přestat s dědečky devatenáctého století lamentovat nad racionalisací, což nic nepomáhá,

nýbrž probouzet, aby z technického pokroku a z větší průmyslové, dopravní a zemědělské produktivity prostě byly vyvozeny nutné hospodářské a sociální důsledky, aby výsledky technické revoluce posledních dvacetilet dostaly se v náležitě míře spotřebitelům a zaměstnancům.

Socialisté by se neměli dát zastínit měšťáckým politikem Rooseveltem v jeho boji za realizaci zkrácené pracovní doby a v jeho snaze, aby cenám odpovídaly mzdy. Pripustili-li deflací platů a mezd, nesmí připustit — konkrétně řečeno, proto jsou ve vládě — aby nedostatečný zákon o kartelech zůstal pouze na papíře.

6. Českoslovenští socialisté musí být v zájmu svém a svého státu průbojní. Musí říci nejširší veřejnosti, že Československo se může udržet jenom, budou-li stát za státem masy jeho lidu, bude-li státem sociálním. Ještě nikdy v politice vnitřní i zahraniční nebylo tak pravdivé Masarykovo heslo, kterým se řídil již před válkou a zdůrazňoval za války, že

„česká otázka je sociální otázkou“.

Upadají-li socialističtí činitelé dnes do malomyslnosti a jsou-li často zbytečně ústupní a neiniciativní, dopouštějí se dvojnásobné viny a to jak na věci socialistické, tak na věci československé. Ale elán může mítí pouze ten, kdo nelpí na okamžitých svých posicích a dovede dáti výpověď, je-li to třeba, okamžitě koalici, kdo má pevnou víru ve velké a správné ideje a dovede strhnout svojí vírou veřejné mínění a mládež.

Poctivého ideového boje za vytyčený akční program je socialistickému hnutí u nás třeba, jen tak budou socialisté dostatečně silní, mocní a vlivní, ať ve vládě, ať v opozici. Skutečně silné strany v demokracii nemohou se spoléhat pouze na zakřiknutou účast ve vládě, ale musí se opírat o sílu mravní a ideovou, která působí na široké veřejné mínění.

Ideje lidskosti, občanské rovnosti, sociální spravedlnosti, míru, sociální přestavby a sociálního pokroku jsou ideje strhující, ale zvítězí jen, když jejich hlasatelé je budou opravdu zosobňovat, když budou sami v ně věřit, budou jimi prodchnuti a pak budou mítí též víru a sílu potřebnou k průbojnosti a boji.

Dnes je zlá doba, v níž socialismus nelze prezentovat pouze jako blikavou svíčku parlamentární taktiky, chráněnou zasklenou lucerničkou oportunistů, aby nezhasla, ale jako plamennou pochodň, vedoucí z temnot dneška do lepší doby.

národní hospodář

Jiří Hejda:

Deflací také v úrocích

I.

Patří k vládnímu programu. Všechna prohlášení odpovídajících politiků vládních oznamují nový zásah do úrokových sazeb, což je důkazem dvou skutečností. Především toho, že je si vláda vědoma, že se její dosavadní snahy, které vedly loni na podzim a letos

na jaře k jednání o nižší úrokové sazby, nesetkaly s takovým praktickým výsledkem, jaký by si byla přála, a za druhé, že si uvědomuje nesnesitelnou tíživost dnešní výše úroků. Upozorňoval jsem již při minulém jednání na nesprávnost snahy, která se soustřeďovala na snížení úrokových sazeb pro nové úvěry a pustila se zřetele úrokové sazby úvěrů starých. Takováto politika musela přirozeně skončit nezdarem, a jsem ochoten vsadit se se všemi ministry této vlády, oč si přejí, že také veškeré příští zásahy budou naprosto bezúčinné, nebude-li se rozlišovat mezi úvěry starými a novými. Je totiž třeba přistupovati k tomuto delikátnímu problému s vědomím, že máme před sebou nejsložitější soubor otázek, o němž platí daleko více než o čemkoli jiném, že nelze vytrhnouti jednu věc ze souvislosti a řešit ji izolovaně, nýbrž že je třeba řešit rázem celý problém. Musíme si uvědomit, že jde o organizaci celého našeho úvěrnictví, tedy systému neobyčejně rozsáhlého a složitého a také velmi citlivého.

Chceme-li nalézt správnou cestu k řešení otázek úvěrových, je třeba dobře rozeznávat:

1. Úvěry staré, především hypotekární, to jest takové, které byly povoleny a uskutečněny před rokem 1930 a úvěry z mezidobí od roku 1930 do roku 1932, kdy byly ceny v pohybu;

2. úvěry nové, to jest takové, které byly povoleny po roce 1932 nebo budou povolovány nyní a v příštích letech. A zde opět je třeba dobře odlišovat současnou situaci obecné immobility od poměrů, které se vyvinou na úvěrovém trhu v budoucnosti podle toho, jak tyto poměry nyní přivádíme.

Staré úvěry.

Především tedy jde o staré úvěry a, jak jsem již řekl, o úspory hypotekární. O tom, že dlužník je povinen věřiteli zaplatit, kolik si od něho vypůjčil, nemá jistě nikdo nejmenších pochybností. Ale mínění se rozcházejí, jakmile začneme analysovat poněkud podrobněji toto „kolik“. Neboť tvrdíme-li, že pokles cen není jen konjunkturální, nýbrž že má příčiny rázu strukturálního, takže nemůžeme počítat s návratem na bývalou cenovou úroveň, nýbrž musíme se zařídit na nové hladině (a k tomu přece směřuje celá deflační politika), musíme si položit naléhavou otázku, jaký nárok věřitelův je spravedlivý. To není jen otázka právní, nýbrž především etická a hospodářská; odpověď není nikterak snadná. Nespornou skutečností je, že 100.000 Kč, které si vypůjčil sedlák na svoje stavení v roce 1928, je něčím jiným než 100.000 Kč v roce 1933. V roce 1928 byl úhrnný index potravin, poživatin a píce 137, dnes je 92, což znamená, že se výnos zemědělských usedlostí snížil nejméně o 30%. Rolník, jemuž na úhradu dluhu stačilo v roce 1928 prodat 500 q žita, musí dnes prodat téměř trojnásobek. Ale jeho pole nenesou trojnásob. Věřitel je v opačné situaci. Za půjčených 100.000 Kč si mohl v roce 1928 koupit jen asi dvě třetiny onoho množství zboží, které si za stejný obnos může koupit dnes. Věřitel vydělává. Vycházíme-li takto z cen, vidíme jasně, jak nespra-

vedlivé je zhodnocení dluhu jen proto, že byly vyjádřeny v hodnotě, která nebyla, jak jsme se všichni domnívali, neproměnným měřítkem hodnot. Peníze selhaly ve své funkci. Ale kdo si půjčoval v roce 1928 peníze, nepůjčoval si je přece pro peníze, ježto si nejsou samy účelem, nýbrž proto, aby za ně něco koupil. Jak tedy přijde k tomu, aby dnes splácel nejméně o třetinu více než si půjčil a splácel to v době, kdy výnos jeho pozemku je nižší než byl kdy dříve? To, co zde pravíme o hypotekárním úvěru v zemědělství, platí ovšem také o úvěru průmyslovém, dokonce měrou ještě větší.

Můžeme však nějakým dekretem snížit veškeré úvěry? Kdo jsou to oni krutí věřitelé, kteří dnes tak neprávem získávají? Jsou to střídalové, a nezapomínejme, že průměr všech vkladů pohybuje se u nás velmi nízko, pod 2000 Kč na osobu. Československo je typickou zemí malých střídalů. Je vůbec proveditelné nějaké snížení úvěrů? Pochybují o tom a myslím, že nechceme-li dělat inflaci, jediná cesta, která se nám sama naskýtá, je snížení úrokových sazeb. Bylo již vícekrát řečeno, že dlužníkovi nejde ani tak o vlastní výši dluhu, jako o jeho tíživost, která se jeví úrokovým zatížením. Snížení úrokových sazeb znamená tedy prakticky ono oddlužení, k němuž chceme dospěti. Ale má-li mít toto snížení očekávaný účinek, to jest, má-li na jedné straně v době snížené rentability učinit jednak úrokové břímě snesitelným, jednak učinit snesitelnou také ve skutečnosti zvýšenou amortisaci, musí být velmi radikální. Především ale musí se týkati jedině starých úvěrů, těch, které byly povoleny v době vysokých cen, to jest generelně před rokem 1930. Pro tyto staré úvěry je třeba snížit úrokové sazby nejdůkladněji. Pak jsou zde úvěry z mezidobí od roku 1930 do roku 1932, kdy ceny již klesaly, ale nedosáhly ještě oné nízké úrovně z roku letošního. Pro tuto dobu bylo by nejvýhodnější stanovit stupnici, která by se řídila podle průměrného ročního indexu cenového. Co zde navrhuji, není jen otázkou spravedlnosti vůči dlužníkům, nýbrž také rozumné východisko pro věřitele, v první řadě tedy úvěrní ústavy, v druhé řadě vkladatele. Není možné, aby byla provedena deflace ve státním rozpočtu, v daních, v cenách, abychom se dostali na úroveň nízkých hospodářských čísel a při tom aby zůstaly úrokové sazby vysoké, po případě aby zůstaly enormní dluhy. S tím, jak budeme stlačovat hospodářská čísla, bude se snižovat nominální obrat hospodářské činnosti, což povede k dalšímu snížení všech čísel. Dluhy nabubří tím více a stanou se konečně lavinou, která by mohla ohrozit celé úvěrnictví. Je přece obecně známo, že jsou už dnes zemědělské usedlosti ze značné míry zadluženy až po samotný okraj snesitelnosti, nejsou-li dokonce předluženy. Další pokles cen, k němuž musíme dojít z důvodů častěji již vylíčených, nezastaví se přirozeně před zemědělstvím a důsledek by byl úplný krach dlužníků. Pochybují, že bychom to vydrželi bez otřesu. Je tedy rozumné učiniti již dnes taková opatření, abychom se této eventualitě vyhnuli. Pro každý peněžní ústav je výhodnější dlužník,

který zaplatí méně, ale zaplatí, než dlužník, který vůbec neplatí. Toto méně může být vyjádřeno právě ve snížené úrokové sazbě.

V této souvislosti je třeba dotknouti se otázky drahoty úvěru hypotekárního. Máme u nás šest hypotekárních ústavů, které pracují, ale z nich jenom tři mají širší význam, totiž Zemská banka a obě Hypoteční banky, česká a moravská, Zemědělská banka moravská, Slezský pozemkový a Slezský komunální ústav jsou instituce podružného významu. Leč ani čísla uvedených tří velkých hypotečních ústavů nám nemohou nijak imponovat, jestliže si uvědomíme, že stamilionové obnosy jsou, jak plyne z povahy dlouhodobého obchodu, mrtvými ciframi, kdežto každoroční obchod je jen velmi nepatrný, v posledních letech pak dokonce prapaterný. Vždyť Hypoteční banka Česká půjčuje dnes (nebo snad lépe řečeno půjčovala ještě do nedávna, protože dnes už vůbec nepůjčuje) nejvýše 250.000 Kč a to jen na zemědělskou půdu. Protože druhá hypotéka se povoluje podle běžné praxe podle výše primahy totéky, je možno dostat v nejlepším případě půjčku 500.000 Kč, bez ohledu na to, o jaký jde objekt. Známe-li rozsah úspor — také personálních — v jednotlivých obchodních bankách a uvážíme-li, jak bankovní zákon okrouhal příjmy funkcionářů těchto bank, musí nám připadat režim, panující dosud v našich hypotečních ústavech, jako pohádka o přepychu z minulosti. Tyto ústavy, které pracují s rizikem téměř se rovnajícím nule, kde není naprosto třeba rychlého a odpovědného rozhodování ředitelství, protože jediné rozhodování se týká toho, zda se bezpečně zajištěný úvěr povolí nebo nepovolí, mají bůhvíproč kromě svých stálých ředitelů ještě instituci tak zv. ředitelů dočasných.

Politici ředitelé.

Stálí ředitelé, to jsou ti, kteří skutečně se starají o obchody, jako v každém jiném peněžním ústavu. Ředitelé dočasní jsou zástupci jednotlivých politických stran. V Zemské bance jsou to pp. Ackermann, dr. Dvořák, Feik, Filip, dr. Kállay, dr. Křištof, dr. Strauss a Vosecký. V Hypoteční bance české Hybš, Tučný, Tylínek, Bauer, Gregor-Tajovský, Kindl, Pözl a Šeda. V Hypoteční bance moravské Staněk, Bečvařovský, Hatlák, Bečák, dr. Hanf, Hawelka, Komprda, Kotulán, Prokeš a Zdražil. Kdyby tito funkcionáři jenom reprezentovali politickou stranu, nebylo by to ještě tak zlé, protože po této stránce už jsme si zvykli na ledacos. Ale toto politické ředitelování je vlastně překrásně placenou sinekurou. V Hypoteční bance české dostává politický generální ředitel základní plat 95.000 Kč, příbytečné 25.000 Kč, vánoční přídavek 25.000 Kč, funkční přídavek 25.000 Kč, další přídavek 15.000 Kč a tři trienálky po 15.000 Kč, celkem 45.000 Kč, čili summa summarum 230.000 Kč ročně. Podotýkáme, že jde o politického, nikoli o skutečného úřadujícího generálního ředitele. Také náměstkové na tom nejsou špatně. Ti dostávají každý 36.000 Kč a reprezentační přídavek 15.000 Kč, čili celkem 51.000 Kč, a obyčejní političtí ředitelé pobírají každý 18.000 Kč plus reprezentační přídavek 10.000 Kč, tedy celkem 28.000 Kč. Mimo to ale jestliže tito pánové vskutku něco dělají, jsou za to ještě zvlášť pla-

cení. Provádějí-li na příklad censuru, dostávají 150 Kč denně.

Když jsme se už jednou rozhodli snižovat hospodářská čísla, tak je nutno tedy také zde se nezastavit. Instituce politických ředitelů je docela zbytečná. Ale stejně zbytečných je šest hypotekárních ústavů, když by nám stačil jeden. Všechny naše hypotekární ústavy dohromady nemají totiž takový rozsah obchodu, jako některé hypotekární ústavy zahraniční. Nezapomínejme, že ono rozdělení hypotekárních ústavů podle zemí je historickým přežitkem. Nejlepším důkazem je, že na Slovensku takového ústavu vůbec není. Zde tedy je koncentrace nezbytná, ovšemže koncentrace na zcela jiném podkladě než jak byla kdysi navrhována, žádné zbytečné ústředí, jež by znamenalo vlastně nástavbu nade vším, co už zde máme, nýbrž vytvoření jednoho ústavu s filiálkami pro zemi moravskoslezskou a pro Slovensko s Podkarpatskou Rusí. Opět se zde vyskytuje problém zaměstnanecký, ale právě u zemských hypotečních ústavů by nebylo těžké řešiti jej snesitelně.

Mluvíme-li již o starých úvěrech dlouhodobých (a víme, že i krátkodobé úvěry se změnilly mocí osudu na dlouhodobé, ať už dobrovolně nebo nuceně), musíme se zmínit o úvěrech komunálních. Je to podobný, ale přece jen poněkud jiný problém, protože je kombinován politikou. Postup při povolování úvěru obcím a městům byl někdy velmi laxní. Je podivné, že tytéž úvěrní ústavy, které vynikají skrblictvím, jemuž se snad ani pověstná francouzská „šetrnost“ nevyrovná, byly ochotny dávat statisíce na stavbu národních domů, divadel, různých representačních podniků v místech, která mají jen tolik obyvatel, že kdyby se místní ochotníci rozhodli hrát Valdštýna, nedostávalo by se patrně už diváků. Zachvátila nás po převratu jakási vlna nového probuzenectví. Kdejaká obec byla ochotna obejít se bez dláždění, kanalisace, vodovodu a elektriky, o plynárně ani nemluvě, jen když bude mít vlastní divadlo, v němž ochotníci čtyřikrát do roka zahrají Josefa Kajetána Tyla, a reprezentační radnici. Co škod natropil lokální patriotismus, to si spočítáme, až jednou budeme mít tuto krizi se sebou. Pro věřitele je ovšem postavení vůči dlužníkům-obcím potud příznivější, že jsou to právní subjekty, od kterých se lze přece jen nadít zaplacení dluhu, byť i v delší době než se původně očekávalo. Splacení komunálních dluhů je ostatně problém zčásti i státních financí, zejména však zákonů bytových a stavebních. Máme, jak známo, dva druhy bytů: staré byty, ve kterých je činžě nízká a z nichž tedy plynou malé daně, rozhodně ne valorisované na dnešní úroveň, a pak máme byty nové ve stavbách, které byly téměř naveskrz stavěny s daňovým osvobozením na patnáct, dvacet i třicet let. Z těch tedy neplynou vůbec žádné daně. Ale právě přírážky k reálním daním tvořily jeden z nejdůležitějších příjmových zdrojů obecních financí. Tedy také jeden z důvodů, proč je nutno konečně už ochranu nájemníků zlikvidovat.

Naprosto jiná je otázka nových úvěrů.

Je třeba rozeznávat situaci současnou a budoucnost, Pokud jde o dnešní imobilitu, která způso-

buje nejen drahotu (ta se neprojevuje, protože máme maximalisované úroky), ale vůbec nemožnost opatřit si úvěr, může být odstraněna jediné obecným zlepšením hospodářských poměrů, ke kterému musí dobrá politika vlády směřovat. Musí být uveden do skutečné rovnováhy státní rozpočet, a to tak, aby se nezvyšovaly příjmy, ale aby se také nesnižovaly výdaje personální, protože tím utrpí obchod a výroba. Musí být sjednán klid v politice vnitřní i zahraniční — toho dnes nemáme a jistě to není naší vinou. Pak přijde oživení konjunktury, uvolní se obecné — nejen úvěrové — napětí, zejména podaří-li se vládě dosáhnouti zamýšleného snížení všech hospodářských čísel. A ruku v ruce s tím vším musí jíti liberální úvěrová politika Národní banky, která bude mít ve vyrovnaném státním rozpočtu širší možnost úvěru lombardního, ježto odpadne dosavadní pravidelně se opětuující nárok veřejné ruky. Ale uvolněný lombard znamená základ ukládacího trhu — opět jedna z cest z dnešního úvěrového chaosu. Zasahovat nějak autoritativně do úrokových sazeb, aniž by se sjednaly tyto předpoklady, nemělo by valné ceny. Úrok je přece jen cena za úvěr a o té rozhoduje nabídka a poptávka. Nutit někoho, aby dával, co nemá, lacino... jaká je to politika?

Ale nám jde přece jen o něco více. Nám jde a musí jít o budoucnost. Nemůžeme-li nad současnými poměry bohužel více než pokrčít rameny s hlubokým politováním, musíme se starat o to, aby byla budoucnost utěšenější. Úvěr bude drahý, dokud na jednu skývu chleba bude tolik hladových. A hladových je mnoho. Naše peněžnictví je naprosto překrvené.

literatura a umění

Otto Rádl:

Smích

I.

Tragika je nesolidní a nespolehlivá.

Stan Laurel a Oliver Hardy jsou vznešení tradicionalisté. V jejich klidně organisovaných bláznovstvích je rozvážnost a superiornost tisícileté tradice vážného povolání klaunského. Ale také ve filmu udržují oheň pravěké tradice: ať vývoj nejmladšího umění prožil jakékoli fantastické převraty, oni zůstávají věrni linii, kterou kdysi v dobách sedého filmového dávnověku (r. 1908) nastínil mytický genius a tvůrce filmové komiky, praděd Mac Sennet (představte si, je mu letos 49 let).

Filmy žijí rychle a stárnou rychle, filmové směry se střídají sedmkrát do roka, epochy se počítají na měsíce. Od Porterova „Velkého přepadení vlaku“ (1903) do Clairova „14. července“ (1933) je mnohem dále, nežli od Fra Angelika do Picassa. Z filmu, z této rvavé a jarmareční sensace se stalo ponuré a vážné umění odstínů. Ale groteska zůstala. Groteska zůstala zdravá. Filmová fraška „Personál“ z r. 1905, slavné Sennetovy slapsticky z roku 1911, jako třeba „Podvlekačky a macešky“, „Dobrý voják Chaplin“, začatý ještě před koncem války, a ušlechtilá parodie „Fra Diavolo“ od Stana Laurela a Olivera Hardyho z roku 1933 se od sebe ničím neliší.

Tragedie udělala během třicetiletého filmového vývoje třicet rozmanitých kotrmelců. Komédie však zůstala táz. Což svědčí o tom, že komedie je daleko vážnější věcí. Tragedie je nesolidní, a mění se podle vanu větrů. Představte si, že jednou bylo hrozně tragickou zápletkou, že jedna slečna z ušlechtilého rodu zahrabala mrtvolu svého bratra, vzpomeňte si, pro jaké bizarnosti si lidé ve starých tragediích vybodávali oči. Příklady svědčí dostatečně o nesoriosnosti a nespolehlivosti tak zvaného „tragického pocitu“ u člověka.

Na štěstí pro lidstvo je tomu s komickým pocitem docela jinak.

Komika je věc vážná a stálá.

Když Mac Sennet, nadaný dobrou znalostí člověka z normálních, to jest spodních vrstev, Američan rodilý z Denvillu v Quebecku, jenž se původně učil kotlářem, v sedmnácti letech utekl k operetnímu divadlu, tančil ve slavných výpravných komediích své doby, jako byla „Florodora“ nebo „Čínské líbanky“, pustil se s dědečkem Griffithem do výroby nejnesoriosnější zábavy své doby, zvané film, a konečně se stal veseloherním režisérem — když tento dobrý Sennet vymyslel tak zvaný „filmový gag“, tu věděl dobře, že neobdařil lidstvo ničím novým. Převlekl jen do nové filmové formy, čím svědomitě a spolehlivě obveselovali lidi šaškové egyptští, čínští a indiští, co dovedl turecký karagéz i komedianti z vulgární latinské frašky, co pěstovala Comédia dell'Arte a co od otců na syny seriosně přenášejí klauni v cirku, to dělá dnes s klasickou dokonalostí Crock stejně jako Fratelliniové nebo jiní.

Mac Sennet přišel pouze na to, že mlasknutí klaunského hlasitého políčku musí nahradit pádným vhozením dortu plněného šlehačkou, do tváře drzému odpůrci, že se nesmí zdržovati těžkopádnými slovními vtipy, nýbrž že je musí nahradit komikou optického rázu. To byl jediný druh veselí, jenž v umění němých pohyblivých obrazů mohl bezprostředně účinkovati, to byla jediná replika, které musil rozuměti Negr i Ital, Číňan i Američan s rodovou tradicí až z dob lodi „Mayflower“. Sennetův „gag“ je objev komického nápadu, jenž provokuje u diváků s matematickou přesností explozi smíchu, objev úžasně vydatného pramene nejryzejší a nejspontánnější komiky. Charlie Chaplin, Roscoe Arbuckle, John Bunny, Clyde Cook, Harold Lloyd, Buster Keaton, Hank Mann, Harry Polard, Allan St. John a Larry Semon, všichni se naučili na „gagu“ to nejkrásnější, co dovedou. Také Voskovec a Werich neudělali nic jiného, než že tento „gag“ adoptovali.

A konečně totéž udělal i tlustý Oliver Hardy a hubený Stan Laurel.

Destilovaná směšnost.

A nejsou ti dva nějakí nováčci. Naopak: tenhle maličký, z Anglie přistěhovalý Stan Laurel dělá filmy už od dob, kdy začínal ve staré společnosti Freda Karna kdysi s Charliem Chaplinem, hrával už v dávné „Keystone“, v níž také Chaplin přinesl svou první komickou serii, a v množství krátkých veseloher, než se mu nahodil za partnera tlustý Oliver. Oliver Hardy je rodilý Američan z Atalanty a nevěřili byste: vystudoval práva na universitě města s krásným jménem Alabama, později debutoval samostatně jako směšný tloušťík v komediích skupiny Halla Roache, a konečně přijal Laurela za nerozlučného druha. K jiným slavným dvojicím Karla Daneho s G. K. Arthurem, Charlie Murraye s Georgem Sidneym, obou Dánů Schenströma a Madsena (známým u nás jako Pat a Pattachon), k nim přistoupilo před několika lety duo Laurel a Hardy, jež patří dnes k nejdokonalejšímu, co filmová klaunská fraška skýtá.

Laurel a Hardy se liší od jiných filmových komiků svou dokonalou neosobností: jsou prostě klauny, nemají vlastní individuality, nemají osobních sklonů, nehledají originálních zálib, obejdou se bez přepychu samostatného duševního života. Jsou prototypy mechanické komiky, prototypy klasického klaunství v nejryzejším smyslu.

Buster Keaton je naivní svěhlavec, jenž nevidí a neslyší a vletí do každé nástrahy, rozvíří hroznou spoustu energie, které nevynesou nic, a to, po čem se obyčejně dlouho pachtěl, mu na konec náhodou spadne do klína. Harold Lloyd je mladý pán, jenž má naopak vždycky štěstí: kolem něho se boří svět, tonou lodě, vraždí se Číňané, a on projde vším vždycky ještě v poslední chvíli, nežli trám dopadne a než bečka s prachem exploduje: nakonec se díví, že se vůbec něco stalo. Charlie Chaplin je hamletovský melancholik, jenž s sebou nosí těžké tradice svého židovství; nedůvěřuje si, nevěří v úspěch, a když se mu někdy něco povede, ví dobře, že se tu osud sám jen tak náhodou okradl; zatím co oba dva předešlí stojí v životě oběma nohama, balancuje Charlie jen teskně po jeho okraji. Chaplin, Keaton i Lloyd zakládají každý svou komiku na své individualitě: i když pracují s gagem, zabarvují jej vždycky individuálně. Na rozdíl od této trojice je komika Laurela a Hardyho docela neosobní: jejich humor se zdá filtrovaným výtažkem směšnosti, skoro bychom to nazvali „Komik an sich“.

Smích je zpátečnický.

Jejich nejnovější film v režii Hala-Roache vzal za dějový podklad Auberovu romantickou operu o loupežníku „Frà Diavolo“: na tomto příběhu a jeho kostymech však vůbec nezáleží, je to prostě jen revue, v níž hrají dvě role, jež skoro vůbec nezasahují do akce ostatních osob, dvě role, které jim přinášejí příležitost ke množství klaunských sólových výstupů. Jsou skoro stvořeny k tomu, vzít je za podklad, chcete-li si všimnouti toho, co je psychologickým základem smíchu.

Člověk je patrně v podstatě tvor od přírody spěchající, je-li nám tak směšný jejich naprostý klid, v němž mají pro všechno kdy a nikdy se do ničeho nevtrhají překotně. Člověk patrně miluje lenost, když s takovým vnitřním blahem přihlížíme tomu, jak se klidně vyhýbají každé práci. Člověk má asi až u kořenů své bytosti vstřípenou lásku ke svému majetku a pud hájiti jej, když působí tak nesmírně komicky, jedou-li oba opuštěným lesem, pytlíky zlata ve dlaních, a nechají-li se o ně obrátit, aniž hnou prstem na obranu. — Smích je v podstatě konservativní, ne jeu přímější smích je vždycky reakcí o nářský, smích se staví na stranu staré zvyklosti proti nezvyklému pokroku, smích hájí zakořeněnou chybu proti nepohodlné ctnosti. Lidé se nejraději smějí tomu, že druhý nemá jejich vlastních chyb. Laurel a Hardy, kteří se v tomto filmu jmenují vzhledem k italskému prostředí Stanliero a Oliviero, jsou směšní, protože jsou tak klidní, protože se nervou za svůj majetek, protože nemají smysl pro cenu lidských statků a klidně je rozbíjejí.

Komika těchto známých scén, kde se rozbíjí, má dva opačné prameny. Lidé se v kinu bouřlivě smějí, vidí-li demolovati celé zařízení bytu se zrcadly, vázami, benátskými lustry, květinami v kořenáčích, prostřenými stoly a nádobami s pokrmy, protože je jim předně směšné, že někdo se od nich tak dalece liší, že nepřikládá pražádné ceny věcem, na nichž jim tolik záleží, protože mají za bláznovství, chybí-li někomu pud hájiti své vlastnictví. A za druhé se smějí současně z důvodu opačného: z reakce proti tomu, že jsou spoutáni vším tím, co jim patří. Je to pocit osvobození, alespoň v kinu se oprostí od

všeho toho, co vlečeme s sebou, co nás tíží, co nás zotročilo, alespoň v kinu jednou to všechno roztloucí a oddychnout si tu slastně a sám.

B. Markalous:

Adolf Loos zasloužil se o civilisaci

VI.

Mějme úctu ke stavební hmotě —
mějme úctu k lidské práci.

Výtvarně tvůrčí člověk nerozeznává, nerozděluje materiál kramářský, podle obchodních zřetelů, nekvalifikuje hmotu jinak než podle vhodnosti k zamýšlené práci. Miloská Venuše bude mít stejnou hodnotu, bude-li ze zlata nebo z mramoru. Na Paru jsou silnice šterkovány parským mramorem. Sixtinská Madona neměla by vyšší hodnotu, kdyby Rafael míchal do svých barev pravý zlatý bronz. Obchodník by ovšem myslil na to, že by Venuši ze zlata roztavil a Sixtinskou Madonu seškrábal.

Tvůrčí člověk zvládne hmotu tak, aby výtvar, který vznikne, byl nezávislý na hodnotě surového materiálu. Naši architekti nemají této ctižádosti. Nechtějí zvládnout hmotu. Pracují po obchodnicku. Mají za to, že jejich stavba bude tím cennější, čím více tam bude žuly, mramoru a ozdob. A přece žula sama o sobě je bezcenná. Tvoří celá pohoří. Žulou se šterkují silnice a dláždí města.

Vidíme, že je tady nedorozumění. Lidé mluví o hmotě a myslí na práci, na lidskou práci, která z mrtvé hmoty vytvořila v yšší útvar, něco, co se vznášá nad hmotou a co hmotu zapřahuje do duchovní služebnosti. Žula, vulgární hornina, je těžce dobytá. Vyžaduje těžké práce, než je dopravena na místo určení, hodně potu, aby jí byl dán správný tvar, perné práce, aby broušením a leštěním nabyla pěkného vzhledu. Máme úctu před leštěným žulovým kamenem. Klaníme se však hmotě, žule samé? Nikoliv! Klaníme se lidské práci!

Je tedy žula cennější než malta? Ani pomyslení. Stěna se štukovou dekorací Michelangelovou zastíní i nejlepší leštěnou žulovou stěnu. Z toho si můžeme odvodit důležitou poučku: ne hmota sama, ne její množství, ne také práce sama, nýbrž určitý druh, určitá jakostná práce na hmotě a způsob užití hmoty určuje hodnotu věci. Zapamatujme si, že to není mnohost práce. Hodnota nějaké malířské práce může býti velmi mizerná, třeba víme, že malíř těžce pracoval na obraze mnoho let a hodnota obrazu může býti značná, třebaže víme, že ji malíř hravě udělal za pět minut. Neobdivujeme se časové pracovní mnohosti!

Kéž by se už jednou pochopilo, jaká je skutečná hodnota věcí, které nás obklopují! Copak můžeme býti tak pošetilí, abychom si vážili kamenného domu víc nežli cihlového, když dům z cihel je postaven v krajině, která nemá kamene? Dům z cihel může býti výborný a dům z kamene pod všechnu úroveň. Fischer z Erlachu nepotřeboval žádné žuly ani mramoru, aby se mohl architektonicky vyjádřit. Tvořil z hlíny, vápna a písku díla, která na nás působí stejně mocně, jako nejlepší stavby z kamene. Protože jeho duch, jeho dovednost, jeho důvtip — chcete-li, nazvete to umění — ovládal i nejhorší látku. Dovedl svou myšlenkou, svou ideou, zušlechtil i plebejský prach.

To byl stavitel, který byl králem v říši hmot.

Ale — bohužel — obecnstvo je slepé a hluché. Naše obecnstvo cení jen mnohost, to jest nádenickou práci, pracovní dobu a nebere vůbec zřetel k tvůrčí myšlence.

Všechno surogátnictví jde z tohoto pramenu, z tohoto zneuznání myšlenky, duchovního základu díla, ideje, z neúcty k hmotě a lidské práci.

Úcta z kvantitativní práce je nejhroznější nepřítel poctivosti našeho živnostnictva. Kvantitativní zřetel přímo souvisí s imitací, která demoralisovala největší část našeho živnostnictva.

Kdo má úctu ke hmotě, nestrpí, aby mu byla brána radost z látky, koupí-li si cigaretovou tašku a aby mu bylo dáváno za to pochybné potěšení z pakfonu a všelijakého umění a ornamentů. Chtějte ryzí hmotu samu účelně upravenou! Co je to prsten? Kus dobrého zlata upravený v kroužek. Co je to schránka na cigarety? Dvě ploché misky z dobrého stříbra, zcela hladké. Krásná, hmatu tak příjemná hladkost stříbrné plochy je nejlepší ozdoba tašky pro cigarety.

Ale to se lidem nelíbí. Lidé se nechtějí spokojit cennou hmotou. Chtějí mít na ni ještě něco složitějšího, pracného — to jsou tedy u nás africké poměry!

Mějme v úctě cennou látku jakoukoliv, bez pracností a složitostí. Jak mi může chutnat jídlo, které s velikou námahou a vynaložením velkého důvtipu bylo umělecko-průmyslově osm dní připravováno? Právě tou pracností, složitostí a přehnaností je hostina nechutná a nevkusná. To zkazí všechnu chuť k jídlu.

Moderní člověk už nesnáší takových výstřelků energie! To je sadismus. Jsme už povzneseni nad takové věci. Chceme šetřit hmotou a šetřit prací. Chceme šetřit druhé lidi.

„Měl jsem kdysi ve Vídni tři krásné plotny ze skýrského mramoru. Pro Sachera. U jedné plotny scházel roh. Přišel mramorář a přidělal ho velmi dokonale. Ale pak přišel druhý, přilepený roh odlepil a bez mého vědomí ty plotny a ostatní seřízl skoro o půl metru. Věříte, že tři dny jsem nebyl svůj?“

Vidím-li seříznuté prkno, je mi líto materiálu, poněvadž scházející kus doplňuji představou části, která je v místě, jež je prázdné. A je mi to líto. Viděl jsem po převratu v Praze, že se řeže nemilosrdně ušlechtilý materiál a že se z něho dělají vykouřené a složitě skládané ornamenty. To je hřích! Neznáme hmoty. Neceníme materiál. Nevážíme si látek. Jsme stále ještě na tom stupni, kdy urozené panstvo rozhazovalo zlaté dukáty! Nebo kdy se rozpouštěly perly v octě a pak se to vypilo. Perle se také řezaly. Krásné kožíšiny stříhaly se bez milosrdenství na úzké pásy. Nejméně citění s materiálem, nejméně oceňování látky je v truhlářství. Moderní architekti jsou tím vinni!

Chci jim vypravovati o Čiňanu, který šel do lesa a hledal vhodný strom. Dlouho hledal a když jej našel, řekl: „Kdybych ten určitý strom nenašel, nemohl bych provést svou práci!“ Ano, pánové, tak se cítí s materiálem! Je potřeba, abychom zase hmotu zbožnili. Hmota, látka, toť jsou substance přímo mysteriosní. Musíme se hluboce a pokorně podívat, že něco takového je vůbec stvořeno!

A teď si představte, že hmotu samu o sobě krásnou, polepuje někdo ornamenty. Že ušlechtilé mahagonové dřevo zlepšuje mořením na fialovo! To jsou zločiny! Za takové zločiny by měl každý člověk, který je páše, pykat. Když mi někdo řekne, že je krutý trest být odsouzen do takového normálního vězení, které je sympatické svou prostotou, svou mluvou bílého vápna, dřevěnou pryčnou — já nevím, oč bylo by strašnější vězení v nějakém nejvyšším „dobovém“ interieuru, stvořeném „moderním architektem“ od koberců až po záclony, od popelníčku až do ciferníku hodin a od uhláku až k násadce pera?

Deset let do toho navrhovatele zavřít!

Nejenom, že mám za zločince architekty, kteří vytvářejí umělecký průmysl, mám za nešetrné a za neohledné snobské lidi, ty, kteří užívají nábytku z příliš drahocenných dřev a vzácných látek. V tom se nedá slušně, po lidsku bydlit. Takové látky nutí, aby člověk měl pozor, aby se nepoškodily. Copak se mohu natáhnout s botami na pohovku, která je potažena drahocenným brokátém? A přece takový zámožnější člověk má bohatý výběr, aby se dokonale zařídil. Má především tři skvělé látky, které jsou na věčnost. To je dub, vlna a vepřovice.

Založíte-li svůj dům a své celé bytové zařízení na prosté účelnosti a hodnotnému materiálu bez jakýchkoli ozdob, budete mít tento dům a toto zařízení stále moderní. Přetrvá desetiletí, ba vydrží tak dlouho, dokud hmota nezračníví.

Vystavěl jsem ve Vídni veliký dům a pak už nic po celých dlouhých 18 let. Říkalo se, že mně není možná dát žádnou zakázku, poněvadž, jestliže stavím, jsou vždycky velké nepříjemnosti se stavebním úřadem. Nuže, aspoň tedy nebylo dosud třeba po 20 či 30 letech obnovovat bytová zařízení, která jsem navrhl. Továrník, který nahlédl, co ušetřil jakostí mého bytového zařízení, poslal mně po dvaceti letech ještě jednou honorář a odůvodnil to tím, že jeho přátelé musili své zařízení jako nepotřebené nebo opotřebené vyhodit. Jsem si vědom, že tvořím trvalé hodnoty a nikoliv dekorativní kýče. A takové tvoření není už soukromou, uměleckou záležitostí, nýbrž národohospodářskou otázkou eminentního významu. V Rakousku staví a tvoří se z materiálu prvního řádu, řemeslnictvem rovněž first class — hodnoty — nejvyš pro dvě nebo tři desetiletí.

Tatáž nešetrnost a marnotratnictví, které vládne ve stavitelství a v zařizování bytu, jest i ve výživě lidu. Co prospějí všechny zvýšené mzdy, když naši dělníci snědí tolik masa a moučnicků, že jim sotva zbude peněz na čistou košili nebo nový oblek. Když jsem byl v nejhorších válečných a poválečných letech tázán, jak to je s mou výživou, mohl jsem vždycky odpovědět: „Znamenitě!“ neboť já žil z toho, co Rakušani odhodili, nebo podceňovali, jako třeba rajská jablíčka, cibule a všeliká jiná všední zelenina.

Pokud nevštipíme všemu lidu úctu ke hmotě a respekt k lidské práci, dotud bude všechno snažení po ušlechtilosti našich zařízení marné. Ornamenty to nenahradí. Všecko umělecké kutění v zařizování bytů u nás, stejně jako v cizině — nevytláká ani psa od teplých kamen. Všechna činnost velkého aparátu umělecko-průmyslových spolků, svazů, dílen škol a jejich pánů profesorů, časopisů, výstav a zahajovacích řečí nepřinesla dohromady žádný užitek a ani žádný cenný podnět.

Vzpomeň si jen, čtenáři, jaký ti byl v posledních letech vnucován nábytek? Nestal se za pouhých deset let esteticky nemožný — ty říkáš nemoderní — jako dámský klobouk?

„Pěkně se koukněte na to svinstvo, které jsem dělal před třemi roky!“ řekl mi jeden moderní architekt a pro tenhle výrok byl slaven jako veliký muž, který se umí každý rok překonávat. Žádný řemeslník není schopen říci tato slova. Jenže lidé s takovýmto pojmáním života se pasují u nás na „umělce“!

„Změna teprve nastane, až se bude čistě a jasně rozeznávat umění a řemeslo, a až budou hochštapléri a barbaři vyhnáni z chrámu umění. Slovem, až bude moje poslání naplněno. (Frankfurter Zeitung 1929.)“

Ale dochází na moje slova. Vidím, že už kus práce jsem udělal. Jde to však pomalu. Račte uvážít: V roce 1899, když jsem byl vyzván, abych se účastnil umělecko-průmyslové výstavy vídeňské secese, odpověděl jsem: „Budu teprve tehdy vystavovat, až budou současně vystavovány kožené kufry od Würzla a šaty od Frankla.“

Z toho bylo velké pobouření.

A hle! Roku 1926, tedy za dvacet sedm let byla ve vídeňském oddělení pařížské výstavy dekorativních umění uprostřed umělecko-průmyslových excesů vystavována cestovní zavazadla! Ale běda! Ukazovala takové odchylky od korektní formy, že by člověk evropsky vzdělaný byl v rozpacích před každým hotelovým portýrem. Ale jinak prý to nešlo. Jinak — kdyby prý byly tyto výrobky korektní — nebyly by bývaly pány umělci v jury na výstavu přijaty.

Ani dnes, 1929, úcta k materiálu a k lidské práci podstatně nevzrostla. Z neustálého, ryze formálního překonávání, pro samou „uměleckou individualitu“ naše užitékové předměty nebyly zlepšeny. „Štítím se toho jármaku ješitnosti.“

Změna — změna a pořádková změna — toto heslo dámské módy ovládlo naše stavebnictví i výrobu užitékových předmětů.

Nikdo u nás nechce pochopit, že předmět jednou dokonale vyřešený, jehož forma přimyká se nejtěsněji k jeho smyslu a účelu, nemá práva na nějaký vývoj a formální změny! Předměty takové zůstávají a slouží svou stejnou formou po celá staletí — až do té chvíle, kdy se stanou zbytečné novým vynálezem.

„Nemohu si rozumět už pomalu s nikým! Já tvrdím, že je třeba mít úctu k látce a práci a že jediné potřeba dá předmětu příslušný tvar. Vy všichni kolem mne tvrdíte obráceně, že uměle vymyšlený, schválně vytvořený tvar může působit a měnit funkci sedění, bydlení, jedění. Ale jak to, že po staletí máme tu též židli, tenťýž příbor, že po staletí nezměnil se tvar šroubu a že se nestala žádná formální změna v kladivu nebo šroubováku?“

Jen blázen žádá svou zvláštní čepici!

Forma je závislá na materiálu a funkci! Navrhování nějaké nové židle pro jídelnu považují za bláznovství. Škoda času a peněz. Židle pro jídelnu byla v době Chippendalově dokonale vyřešena. To byl tvůrčí čin, který nemůže být překonán jako žádný umělecko-průmyslový pracovník nemůže změnit vidličku, šavli nebo šroubovák. Ovšem, lidé, kteří nevědí, co to je šroub, kteří neumějí šermovat, dovedou navrhnout pomocí své umělecké fantazie nový šroubovák, novou šavli a novou vidličku. Co vyrábějí naši architekti, to nejsou židle, nýbrž židlová strašidla!

Vyprávějí jsme si tu epizodu o Čiňanovi, který dlouho hledal strom, jenž by mu dal nevhodnější materiál pro jeho práci. To je v době neúcty k materiálu a lidské práci povídka velmi nečasová. Připojme z piety k Čiňanovi mého starého Veillicha, židláře (pozor, nikoliv truhláře!), specialistu, poctivce, kteří už vymírají.

Včera ho pochováli. Dělal, tuším, všechny židle mých jídel. Třicet let byl mým věrným druhem v práci. Až do války měl pomocníka, jehož práce si velice vážil. S lidmi dnešní doby valně řečí nenadělal. Pomocníka mu zastřelili ve válce. Od té doby pracoval sám. Nechtěl dodávat špatnější židle, než byl zvyklý. A tak se stalo, že nebylo ani proň samého dost práce. Zaměstnávali ho moji žáci za hranicemi. Za mladých let pracoval v Paříži. Byl hluchý jako já a proto jsme si dobře rozuměli. Jak bylo vyhledáváno dříví pro každou formu židle! Z prken spodního dílu kmene vytvořeny zadní nohy a léta musila se přesně přizpůsobit vybočené formě. Pak —! však nikoliv, proč já tady mám veřejně říkat výrobní tajemství vymřelé dílny?

Šestasedmdesát let mu bylo — praví úmrtní oznámení. Až do toho dne, kdy uleh, pracoval ve veliké dílně sám.

sám po celý den přemýšleje a moře se tím, aby dodal nejlépe vyrobené židle pro lidi, kteří nemohli mít ani ponětí, jaké že poklady dostanou za laciný peníz. Tomu málu mých zákazníků za to, že mně dali práci, nemohl jsem prokázat lepší služby, než když jsem je vedl k Veillichovi. Jejich vnuci mně budou ještě vděční!

Umírají věci, umírají lidé. Umírají židláři, a — vymírají dřevěná židla. Technika nahradí dřevo něčím jiným. Dokonalá židle starého Veillicha bude nahrazena Thonetovou židlí, kterou jsem už před 31 lety označil za židli jediné moderní. Pan Corbusier to také nahlédl a propagoval po válce tuto židli. Bohužel, vzal si falešný model. A vedle Thonetovy židle bude vládnouti v našich domácnostech proutěná židle.

„A tak, starý Veillichu, mrtvý mistře, vřele ti děkuji. Měli jsme oba štěstí, že se naše kroky setkaly. Beze mne bys byl hladý umřel, bez tebe já zase neměl bych židli, leč snad za cenu, s kterou bych nemohl přijít ke svým zákazníkům. Byly by za trojnásobnou částku, než byly tvé židle, které jsi proto mohl tak lacině dávat, protože bys — mrtvý mistře — bytost tak nenáročná.“

Rozumíme však době, která má jiné příkazy a jiné technické vymoženosti — ve chvíli — co my, smutní, klademe do hrobu starého Veillicha a jeho hoblík.

Závěrem.

Podali jsme čtenáři — téměř bez glos — apoštolské učení Adolfa Loose, jenž zemřel téměř opuštěn — tak jako opuštěn žil.

Podali jsme jeho názory v celé té přímosti, životnosti, úderné pádnosti a ironické formě — jak mluvil.

Psal, až na výjimky, méně dobře. Písemná forma mu neseseděla.

Ale jeho mluvené slovo — to byl Adolf Loos. Proto měl všechny podmínky, aby byl učitelem, apoštolem.

Snažili jsme se, místy, tam, kde bylo potřebí shrnouti jeho názory, mluvití jeho jazykem, aby interpretace jeho životního snažení byla prosta cizích zásahů a odlišného stylisačního pojetí. Nepřerušovali jsme ho proto také žádnými pojmovými rozbory a výklady: these Loosovy, mají-li být v celistvosti uchovány příštím generacím, nesnesou nějakého rozmělnování, podrobných analýs nebo dokonce vědeckých metod.

Adolf Loos neměl vědecké erudice a také jí nepotřeboval.

Bylo by velmi snadné ho potřít, ukazovat na nesrovnalosti, paradoxy, nedůslednosti, ba přemety — zavrhuje na př. ornament, ale přimlouvá se o to, aby na školách byly kresleny řecké ornamenty.

Varuji od takového počínání, protože bychom Loosovi křivdili. Bylo by to také nesprávné.

Život nezná schematických abstrakcí, učesaných, přísně logicky stavěných pravd.

Ty jsou jen v čítáncích!

dopisy

Socialism a arabský chlapec

I.

Vážená redakce!

Do 41. čísla „Přítomnosti“ napsal pan Zd. Smetáček polemiku s mým článkem o André Gideovi v týdeníku „Čin“, v jehož redakční radě sám zasedá! Vyslovuje podiv nad mým obdivem k Gideově autobiografické knize *Si le grain ne meurt* a pokládá za povinnost svého nesporného socialismu zaujmouti

k ní na rozdíl od domněle zpronevěřilé socialistické kritiky stanovisko „určitější“, t. j. záporné. Dávám za pravdu podezření Zd. Smetáčka: André Gide mi vskutku po nejedné stránce imponuje; ale je pro mě docela samozřejmé, že vůbec neimponuje ani Zd. Smetáčkovi, ani Em. Rádlvi. Pochybuji však, že by to na př. právě v tomto případě legitimovalo jejich socialismus. Zd. Smetáček, jako by přehlédl okolnost, po mém soudu nikterak podružnou ani náhodnou: že to je socialista — dr. Gustav Winter — který toto Gideovo dílo k nám uvedl v českém překladu a jeho vydání doprovodil vřelými slovy v „Hovorech Sfinx“.

Je-li již i u nás třeba vésti diskusi o Gideovu osobnost a tvorbu, která již od let jest a ještě dlouho zůstane předmětem vášnivých sporů ve vlasti samé, dalo by se u pisatele filosofického školení, jako jest Zd. Smetáček, předpokládati, že bude obezřele zacházeti jak s pojmy, tak se slovy. Prohlašuje-li hned úvodem o Gideovi, že je „apoštolem onoho pojetí svobody, podle něhož je člověku všechno dovoleno“, obávám se, že pronáší nesmysl. Ten, kdo poznal Gideovu dráhu a tvorbu, této věty by nevyřkl; jak si ostatně vysvětlit, že muž, který domněle hlásá, že člověku je všechno dovoleno, potírá s hlediska lidskosti kolonizační metody francouzské, kritizuje justiční praxi, protestuje proti hakenkrajcléřskému barbarství? Kromě toho u pisatele tak vyvinutého mravního citění, jako jest Zd. Smetáček, nutně udivuje záliba v polemických způsobech, které, ač jsou velmi staré, nejsou proto o nic etičtější! Vytrhne z celkové souvislosti mého článku několik vět a jednak se nad nimi tváří nechápavě, jednak falšuje jejich smysl. Nalezl v mé stati věty „Ve jménu svobody svého přirozeného instinktu“ a „mravní svobody svého já“ a shledal v nich mou diskvalifikaci s hlediska jak demokratického tak socialistického: vždyť prý je to čiročirý měšťácky liberalistický anarchismus, který socialisté vždy potírali, věduce, že „neomezená svoboda jednoho znamená otroctví druhého a obyčejně mnoha druhých“. Především: kde se v mém článku mluví o „neomezené“ svobodě? Jak k tomuto pojmu Zd. Smetáček přišel? On si jej prostě vykonstruoval. Nestačí však býti jen demokratem a socialistou, nýbrž také mužem loyálním i — v polemice. Pak by se Zd. Smetáček přesvědčil, že v mé stati nešlo o nějakou absolutní, absolutně neomezenou svobodu, nýbrž právě o osvobození z útlatku „mechanicky uniformující a pokrytecky demoralisující puritánské morálky“, tedy o akt eminentně mravní, mravně očištný; Zd. Smetáček sice cituje tuto druhou část mé věty, avšak její vnitřní souvislost s částí předchozí buď nepochopil nebo pochopit nechtěl. A co se toho anarchismu tkne — to zní vzhledem k Gideovi z úst Smetáčkových jakási povědomě. Vždyť totéž právě tak krátce a rozhodně prohlásil nedávno Em. Rádl: byl sice důrazně poučen, že pokládat Gidea za „morálního anarchistu může jen pohled zcela zběžný a nekritický“; že „překonávat sám sebe neustále je první požadavek etiky Gideovy; že „jeho individualism je naprostý opak egoismu“. Avšak zřejmě Em. Rádl zapomněl sdělit se o toto poučení se svým žákem a obhájcem.

Jediné tak si lze vysvětlit, že Zd. Smetáček nadále mluví o Gideově mravním „egoismu, jak bych to spíše nazval já“. A že jej spatřuje v Gideově styku s arabskými chlapci, který je mu právě dokladem, jak ona „neomezená svoboda jednoho znamená otroctví druhého“. Ale jak to Zd. Smetáček dokládá? Gide je mu prostě bezohledný egoista, který se rozjel do Afriky, aby tam na arabských chlapcích ukázal své úchylné pudy, aby „zneužíval(!) barevných dětí“, aby „mravně vykořisťoval koloniální národ“. A „evropští socialisté“ prý zapomínají na tyto ubohé arabské chlapce a jsou u vytržení nad Gideovými osvobozenými pocity. Prosim, aby mi zde bylo dovoleno říci s plnou odpovědností, že dlouho již nečetl jsem nic nemravněji nepravdivějšího, frivolnějšího a demagogičtějšího, než je tato interpretace Gideova případu a díla. Nutně by musila vnuknout

presvědčení, že Zd. Smetáček vůbec nečetl Gideovy knihy, kdyby z ní ve svém článku přímo necitoval. Nedovedu vůbec pochopit, jak si jen trochu pozornější čtenář, jen trochu vzdělaný a nota bene mravně citící člověk může odnést takového představy a soudy z Gideovy knihy. Nejpsádnější odpovědi na Smetáčkovy vývody a spolu nejnázornější charakteristikou jejich pisatele by arciť bylo, prostě ocitovat příslušné partie tohoto Gideova díla.

Především: Zd. Smetáček jako by byl zcela hluchý a slepý nad Gideovou zповědí k muživému vnitřnímu dramatu člověka, který si uvědomuje vrozený, nepřekonatelný úděl své sexuální odlišnosti; který ji pod vlivem své puritánské výchovy a společenského předsudku cítí jako hřích, osudnou kletbu, lidské a společenské vyvržení; který prožívá pocit své životní slepé uličky. Za druhé: nevěřte, prosím, že André Gide jel do Afriky jako brutální a cynický zvrhlík, aby tam zneužíval arabských hochů. Přijíždí tam jako panicky čistý mladý muž, který se tam přesvědčuje, že projev jeho sexuálního založení, jehož domnělou nepřirozeností a hříšností se trýznil a skrádal, se v orientálním prostředí pokládá za stejné přirozený a přípustný jako projev založení heterosexuálního. Hodíte kamenem po člověku, který po veškeré předchozí strážni a trýzni sáhne po příležitosti, jež se mu zde naskytla, aby se konečně vysvobodil z pocitu hříchu, kletby, vyvržení, a vyžil toto své, přirozeně dané sexuální založení? A nyní: do jaké míry svým osvobozením omezoval Gide svobodu druhého? Čtenář Gideovy knihy přece ví, že Gide nikoho neznásilňoval, nýbrž pouze přijal svobodně učiněnou nabídku. Že nikoho nesváděl, naopak byl sám sváděn. Že naopak pod vlivem celé své výchovy odolával svodu a že se pokoušel naléztí východisko ve styku heterosexuálním. Že posléze nikoho nezotročoval, nýbrž naopak činil z arabských chlapců své přátele; že jich „mravně nevykořisťoval“, nýbrž je mravně obohacoval o vychovával. Tak to tedy vypadá ve skutečnosti u Gidea s arabskými hochy, jejichž osud vylíčil Zd. Smetáček tak hrůzostrašně, že by mu reportér bulvárního večerníku mohl právem závidět; ale na něž socialistický kritik nikterak nezapomněl, protože na ně při kladném soudu o Gideově knize zapomínati prostě nepotřeboval. Čtenář Gideovy knihy se očitě přesvědčí, že slovo za slovem tvrdí Zd. Smetáček pravý opak toho, co v ní vskutku jest — ať již to činí vlivem povrchní četby nebo moralistního daltonismu. Oč běží v Gideově knize? O hluboce lidský a tragicky bolestný případ: procítiti jej a pochopiti, k tomu dřív než demokratem a socialistou je třeba být lidsky citícím člověkem, který arciť nebude schopen pomluvy, že zповěď, k níž se autor těžce musil protrpěti, je jen příležitostí k stylistickým evolucionem geniálního spisovatele.

Ale socialistický kritik se nadto zeptá: proč vlastně Gide z toho všeho ve své knize zповovídá? Vždyť přece musil vědět, že si poštvě na krk všechny francouzské, evropské a světové Smetáčky, kteří budou mít vítanou příležitost k mravnímu pohoršení a moralistní exhibici. Kdyby byl takovým egoistou, jak „by to spíše nazval“ Zd. Smetáček, poskytl by jim vůbec tuto příležitost? Zde znovu cituji, co již F. X. Šalda pověděl Em. Rádlvi o Gideovi: že „je altruistou do morku kostí“ a že vyznává i naplňuje přesvědčení, podle něhož „individualism dobře pochopený musí sloužit obecnosti“. Právě knihou „Zemři a živ budeš“ vykonal Gide osvobodivě kladný mravní čin velkého významu obecně lidského, sociálního. Zmužilou zповědí svého případu prokázal neocenitelnou lidskou službu všem těm tisícům stejného údělu, kteří jsou odsouzeni skrývat se uzkostlivě v přítmi nebo strádat opovržením, mravně trpět na periferii pokrytecké a předsudečné společnosti jen proto, že jejich stejně přirozené sexuální založení jest jiné než většiny ostatních: v tomto směru bylo povinností socialistického kritika vzpomenout si, že hnutí, k němuž se hlásí, již od let bojuje

také o lidštější změnu právních ustanovení o homosexualitě. Co ostatně v tomto ohledu praví o Gideově knize její socialistický překladatel do češtiny? Že „Gide zbavuje inverzi nátěru hříšnosti a nepřírozenosti, považuje ji za instinkt přirozený stejně jako tu sexualnost, kterou považujeme za normální, ponevadž je instinktem většiny nás, ale zároveň jí odmíná jakoukoli mysteriosnost, všecku přitažlivost zakázaného a pronásledovaného... Řekli bychom, že touto obětí se sama, tímto statečným popsáním svého osobního případu, vykonal André Gide spíše akt obrany společnosti proti inverzi než akt propagandy pro ni.“ Budiž mi v tomto základním pojetí a soudu dovoleno souhlasit spíše se socialistou Gustavem Wintrem než s nesporným socialistou Zd. Smetáčkem, který na rozdíl od tohoto arcit' poněkud složitějšího i hlubšího pojetí Gideovy knihy nejen ji čte povrchně a bez minimálního pochopení, nejen falšuje sama její fakta i jejich smysl, ale pomíjí i její sociální humanitní význam, jen aby mohl demagogicky inscenovat sentimentálně prolhanou komedii s arabskými chlapi.

Tyto řádky jsou adresovány čtenářům „Přítomnosti“, vůbec ne panu Zd. Smetáčkovi. Nedoufám a vlastně ani nechci se domluvit s člověkem, který, když si přečetl Gideovu knihu, nedovedl po mém článku nic lepšího, než ukázav na Gidea, zvolati s farizejským patosem: „Hle, publikán!“ a ukázav na mě: „Hle, špatný socialista!“ Je jistě mrzuté, když „dnes mnozí socialisté schovávají hlavu do prádelníku“, ale ještě mrzutější jest, když některý o ni vůbec přijde. *A. M. Piša.*

II.

Snad bych se neměl vtírat, když je Piša mou poznámkou tak rozhořčen, že se mnou ani nechce mluvit. Odpovídám-li přece, tedy jen proto, abych se rovněž odvolal k soudnosti čtenářů. Piša něco prohodil o mých polemických způsobech. Prosím čtenáře, aby si porovnal oba články a spočítal si, kolik hrubostí jsem napsal já a kolik Piša. Nemám pochybností o výsledku tohoto srovnání.

Rád věřím, že je Gide člověk nešťastný. Ale něco jiného je vypovědět prostě své utrpení a něco jiného dělat ze svých zážitků obecně platné zásady. Kdo toto činí, dává ostatním právo, aby ty zásady kritisovali, odmítali nebo proti nim bojovali. Veřejný život není nemocnice. Prosím čtenáře, aby se nedal svést Pišovým tvrzením, že jde jen o mučivou zpověď nešťastného člověka. Nikoli. Jde o pozitivní morální učení, a Piša toto učení přijímá. Musí tedy strpět, že je za to vystaven kritice.

Homosexualita je něco jako kulhavost. Má smysl hlásat právo na kulhavost nebo na svobodu být kulhavý? Kulhavost je prostě vada, a pro rozumného člověka je tu jen jedna otázka: jak ji odstranit, jak ji vyléčit? Jisté je, že nemocný člověk nemá být za svou nemoc trestán. Ale méně jisté už je, zda nemá být potrestán, nakazil-li vědomě člověka zdravého. A není jen nákaza tělesná, jsou i všeliké druhy náказы mravní. Piša o mně může pro tyto názory hlásat, že jsem nemrava, demagog a bulvární žurnalista. Nezmate mne to. Může namítat, že u Arabů nejsou homosexuální styky s dětmi ničím neobvyklým. Možná, že u nějakého primitivního kmene v temné Africe není podnes ani lidojedství ničím neobvyklým. Bude proto civilisovaný Evropan jist pečené černochoy, dostane-li se mezi lidi tohoto kmene? *Zd. Smetáček.*

Starý a nový marxism

Kročehlavy, 21. X. 1933.

Vážený pane redaktore,

dovolte mi několik polemických řádek ke Smetáčkově článku „Spasí nás Karel Marx“, otištěnému v „Přítomnosti“ ve formě polemiky s mým článkem v „Národním osvobození“.

Jsem si plně vědom toho, že, řeknu-li, že výsledek obrodné činnosti mladých marxistů znamená negaci revisionismu (= negace marxismu vulgárního), že tento výsledek, tento nový marxismus nemůže znamenati úplný návrat k prvotnímu marxismu, nýbrž bude patrně znamenati mnohé nové objevy a mnohé opravy. Neboť je nemarxistické, domnívá-li se někdo, že snad marxismus, jako filosofický, sociologický atd. směr nepodléhá dialektickému vývoji, jenž je vlastní všem jevům života, všemu. Užije-li se tedy dialektické metody na marxismus, nestala se „věc veliká“, nýbrž přirozená! Při té příležitosti: shledávám podivným, ironisuje-li p. Smetáček marxistu tím, že píše: „dává najevo svou marxistickou pravověrnost i tím, že už od teďka užívá dialektické metody...“, neboť kdyby jí neužíval, nebyl by marxistou! Napsal jsem v onom článku (a již dříve několikrát), že marxismus je nám v prvé řadě metodou myšlení (a tím i konání) a proto „návrat k marxismu“ je nám v prvé řadě návratem k této metodě myšlení, již socialistické hnutí opustilo. Co ještě zbude v novém marxismu ze starého, nelze dnes ještě říci. Nevýhýbáme se revisi marxismu (jako souhrnu teorií, prací marxistů). Tvrdím jen, že jediná plodná revise je: revise prováděná marxistickou metodou myšlení a užívající zásad marxistické kritiky. Z ostatních revisionistů (hlavně de Mana) je užiti toho, co po přezkoušení těmito lučavkami obstojí. A právě v de Manovi bude toho hodně, právě tak, jako mnoho z jeho učení neobstojí. Obavy z upadnutí do ztrnulosti marx-leninské ideologie jsou zbytečné: Právě její ztrnulost neobstojí před dialektickým myšlením. Ostatně i mnohé leninské these jsou nemarxistické — ač zase mnoho z Lenina zůstane na dlouho částí marxistické ideologie.

Z toho, co jsem uvedl, je, doufám, zřejmo, že nejde o nějaké „zatlačení sociálně demokratické ideologie do předrevisionistického marxismu“. Žádati něco takového je s hlediska marxismu protismyslné, neboť ve vývoji není návratu. Není ničeho ztrnulého, hotového na tomto světě, vše je v pohybu, vše se vyvíjí — jenže dialekticky. A proto cosi z marxismu zůstane na dlouhé ještě věky správným. Ani Marx, ani Engels netvrdili, že navždycky. Vždyť v jejich dílech najdeme věty, které přímo říkají, že ani socialismus není konečným stadiem vývoje lidstva — jen tím nejbližším.

Jsem si vědom toho, že hádání se dialektika s nedialektikem je vždycky tak trochu hádání se dobře vidoucího s barvoslepým o barvách. Při čemž, samozřejmě, každý pokládá toho druhého za barvoslepého. Základní rozdíl myšlení zneumožní dorozumění a často i vzájemné pochopení. Myslím ale, pane redaktore, že těchto několik apologetických řádek nemůže uškodit vyjasnění problému.

Doufám proto v jejich uveřejnění a jsem Váš oddaný

Dr. Radim Neumann Foustka.

Půjčovna knih »MÍR« Praha II., Vladislavova 2
Palác Báňské a hutní

Nejnovější česká literatura, jakož i německá, anglická a francouzská

Vkusné, dobré dopisní papíry

KAREL KELLNER, PRAHA VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ 61, U MUSEA
DLOUHÁ TR. 17, U STAROMĚST. NÁM.